من و ڕۆمانی (مەزخانەی کوڕەقژدرێژ)… کاروان محەمەد فەتاح

(لەدەستدانی سامان زۆر لە پەیداکردنی قورسترە.) لە ڕۆمانەکەوە.

وەکوو خوێنەرێکی ناو دنیای ئەدەبی گەلانەوە هەمیشە چێژ لەو تێکستانە وەردەگرم، کە بێژمار ئاسۆی نەزانراو لە بەردەم خوێنەردا دەکەنەوە. بە مانایەکی تر، بە هۆی پرۆسەیەکی فکرییەوە لە زانراوەوە بۆ نەزانراو پەڕیونەتەوە، نەک هەر ئەوە، بەڵکوو لەگەڵ خوێنەردا دەکەونە دایەلۆگەوە و گومان دەخەنە سەر هەموو ئەو زانراوانەی، کە وەکوو حەقیقەتی ڕەها و نەگۆڕ تەماشای کردوون و دەستی پێیانەوە گرتووە. دەتوانم بڵێم بەرهەمەکانی (کاروان عومەر کاکەسوور) لەم چەشنەن، بەو مانایەی، بەرهەمێکی ئەم نووسەرە نادۆزیتەوە زانراوەکانی خۆت پێ بداتەوە، بەڵکوو وەکوو گوترا گومان دەخاتە سەر زانراوەکانت و لەگەڵ خۆیدا بەرەو نەزانراوەکانت دەبات، ئەم پرۆسەیە لە ڕێگەی ڕەهەندە فکری، فەلسەفی و سایکۆلۆجییەکانی ناو بەرهەمەکانییەوە ئەنجام دەدات، بەبێ ئەوەی کاریگەریی ئەم سێ ڕەهەندە لە بەهای ئەدەبیی تێکستەکانی کەم کردبنەوە.

(کاروان) لە بەرهەمەکانیدا بە گشتی کار لەسەر تێکشکاندنی حەقیقەت و ڕەخساندنی دەرفەتی یەکسان بۆ هەموو دەنگەکان بەبێ جیاوازی دەکات، لە بەرهەمی (کاروان)دا هەر کارەکتەرێک خاوەنی دەنگی خۆیەتی و لە هیچ کارەکتەرێکی تر ناچێت. لێرەوەیە جیاوازی لە دایک دەبێت. بەهای جیاوازییش لەو شوێنەوە دەست پێ دەکات، کە دەنگێک نەبێتە هۆی سڕینەوەی یەکێکی تر.

سەرەڕای ئەوەی ڕۆمانی (مەزخانەی کوڕەقژدرێژ) لەسەر چەندین بابەتی گرنگ ڕاوەستاوە، بەڵام نووسەر بە تایبەت چەمکی نامۆیی و یاخیبوونی قووڵ کردووەتەوە و ئاڕاستە جیاواز و ئاسۆ نەزانراوەکانی ئەو دوو چەمکەی پێشان داون. کوڕەقژدرێژ نامۆیی و یاخیبوونەکەی خۆی خۆش دەوێت. واتە ڕووبەڕووی چارەنووسی دەبێتەوە

و بە هیی خۆیی دەزانێت. بە مانایەکی تر، ئەم نامۆیی و یاخیبوونە کەس بە سەریدا نەسەپاندووە، بەڵکوو خۆی بەوپەڕی ئازادییەوە هەڵی بژاردووە و چێژی پێ دەبەخشێت، پێچەوانەی نامۆبوونی کۆمەڵایەتی، کە دەوروبەر بۆی دروست دەکەن. هەرچەندە گرتنی لەلایەن پۆلیسی پاراستنی ڕەوشت و ئەمنەوە لە خەونەکەی دوور دەخەنەوە، کە پێی وایە ئەگەر وا بڕوات و هەموو تەمەنی لە زینداندا بە سەر ببات، ئەوا فریای بەدیهێنانی خەونەکەی ناکەوێت (لەدەستدانی سامانەکەی باوکی) واتە ڕابردوو بڕووخێنێت و ئێستا دابمەزرێنێت. ڕاستییەکەیشی ئەوەی دەیەوێت بیڕووخێنێت، ئەو بەها ساختانەن، کە دامودەستگە کۆمەڵایەتییەکان بەو ڕابردووەیان لکاندووە و ئەو بە هیی خۆیانیان دانانێت. لەمەوە ڕووبەڕووی دەستەڵاتەکان دەبێتەوە، لە پێش هەموویانەوە دەستەڵاتی کۆمەڵایەتی، کە پۆلیسی پاراستنی ڕەوشت نوێنەریەتی و دەستەڵاتی سیاسی، کە لە ئەمندا بەرجەستەیە. لەناو ئەو ژمارە زۆرەی گرتنیدا دەتوانین ئاماژەیەکی فەلسەفی بدۆزینەوە، ئەویش ترسی یاسا و کۆمەڵە لە تاکە دەنگێک، کە جیاوازە و لەوان ناچێت. لێرەدا هێزی جیاوازبوون دەردەکەوێت، کە بە ژمارە ناپێورێت، بەڵکوو جیاوازییەکە بە خۆی گەورەترین هێزی بە کوڕە قژدرێژ بەخشیوە، بە ڕادەیەک، هەر کاتێک لە زیندان ئازاد دەکرێت، ڕاستەوخۆ دەست بەو کارە دەکاتەوە، کە هۆکاری گرتنەکەی بووە.

هەر لە سەرەتای ڕۆمانەکەوە بەر ئەم دەربڕینە دەکەوین؛ من چیرۆکی کوڕەکەچەڵتان بۆ ناگێڕمەوە، کە لای هەمووان زانراو و ئاشکرایە، بەڵکوو هیی کوڕە قژدرێژتان بۆ دەگێڕمەوە، کە پێی نامۆن و نەتانبیستووە. واتە بازدان لە چیرۆکێکی فۆلکلۆری و زانراوەوە بەرەو چیرۆکێکی نەزانراو. وەکوو لە پێشتر گوترا (کاروان) زانراوەکانی خۆتت پێ ناداتەوە. (ئەوەی ئێستا من بۆتی دەگێڕمەوە چیرۆکی کوڕە قژدرێژە، کە ڕێک پێچەوانەی چیرۆکی کوڕەکەچەڵە. ل6)
ئەگەر لە تێکستدا ناو ناسنامە بێت بە ناسینەوەی کارەکتەر، ئەوا لێرەدا ناوی خودی کەس و شتەکان ئاستی ئاسایی تێدەپەڕێنن و بە شێوەیەکی نامۆ بە کار هاتوون، تەنانەت کەی ڕۆمانەکە ناوی تایبەتیی یەک کارەکتەری تێدا نییە. هەموویان، یان بە هۆی خەسڵەت، یاخود لە ڕێی پیشەیانەوە ناویان هاتووە، بە نموونە (کوڕەکەچەڵ، کوڕە قژدرێژ، ژنی ساڵەن، ژنی ژەرزەمین، ژنە قەڵەوەکە، کچی گیتارژەن، کچی چیرۆک و چەندین ناوی تر) هەروەها ئەو ئامێرانەی،

کە کوڕەقژدرێژ ناوی نامۆی بۆ هەڵبژاردوون و داوا لە بازرگانان دەکات بۆی بهێنن، بەڵکوو لێرە بیانفرۆشێتەوە، وەکوو (بەفرماڵ، پاپزیفزیڤا، کەژاوەی فیل، ت□□ی پڵنگ). پرۆسێسی ناونان لەم ڕۆمانەدا زیاتر لە ئاماژەیەکی هەیە، کە سەرجەمیان نامۆیی□ک□ خ□ستر دەکەنەوە. مرۆڤێک تەمەنی شەشتی تێپەڕاندووە و هێشتا بە (کوڕەقژدرێژ) بانگ دەکرێت. پۆلیس لەناو بازاڕدا سەریان بە گوێزان پاک تاشیوە، گوایە سزایان داوە و هەر بە (کوڕەقژدرێژ) بانگ دەکرێت، کە دەگاتە ئەوەی خۆی لە قاقای پێکەنین بدات. (ئ□م□□ له کاتێکدا تەمەنی لە شەست تێپەڕیوە، کەچی هەر وەک سەردەمی منداڵی و لاوێنیی چڕە و زوو درێژ دەبێتەوە. ل80)… یان (ئەمجارە لە زیندان بە دەرمانێکی کیمیاوی قژیان سووتاندووە و سەری یەک تاڵی پێوە نەماوە. هەمیشە کەلـلەی لە بەرهەتاودا دەبریسکێتەوە. ئەوە بۆ ساڵێک دەچێت موویەک سەری دەرنەهێناوە و چاوەڕێیش نییە‌ ئیدی تاڵێکی دیکەی لێ بڕوێتەوە، بەڵام هێشتا هەر ناوی کوڕەقژدرێژە. کاتێ نێوی خۆی بە خەڵک دەڵێت، لە قاقای پێکەنین دەدەن. ل151)

چەندین جار ژنی ژێرزەمین و کوڕەقژدرێژ هەوڵ دەدەن ناوی یەک بزانن، ئەنجام هەوڵەکان بێسوود دەبن:

(_ دەتوانم لێت بپرسم ناوت چییە؟

_ کوڕەقژدرێژ.

ژنە قاقایەک لێ دەدات.

_ منیش ناوی خۆمت پێ ناڵێم، بەڵام دەتوانیت هەر بە ژنی ژێرزەمین بانگم بکەیت! ل 131-132)

کارەکتەری کوڕەقژدرێژ هەڵگری دوو بیری فەلسەفییە، نامۆیی و یاخیبوون، کە نامۆیە بە دەوروبەرەکەی و ئەم نامۆبوونە وای لێ دەکات لە هەموو دامودەستگە یاسایی و کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگە یاخی ببێت. هۆکاری نامۆبوونەکەی دەرەوەی خۆی نییە، یان دەستەڵاتی خۆی تێدا نەبێت، بەڵکوو هیی ناوەوەی خۆیەتی و لەو ڕێگەیەوە هەوڵی دامەزراندن و دۆزینەوەی خۆی دەدات. لێرەوە کوڕەقژدرێژ نامۆیی و یاخیبوونەکەی بە هۆشیارییەوە گرێ داوە. ئەمە وا دەکات یاخیبوون لە ڕابردوو ڕوو بدات. یەکەم ڕەتکردنەوەی مێژوویی، یاخیبوونە لەو ژیانەی خێزان بۆ تاک دروستی دەکات. کوڕەقژدرێژ لە سەرەتادا بە هۆی کەمیی تەمەنیەوە نامۆییەکی ناهۆشیارانەی بەرانبەر خێزانی خۆی هەیە. دوای ماوەیەکی زۆر بە هۆشیارییەکی فەلسەفییەوە بیر لەو بێباکییەی دایک و باوکی دەکاتەوە، کە لە منداڵی و هەرزەکاریدا

کاتیان بۆی نەبووە. (بۆی دەرکەوتووە دایک و باوک هەمیشە ئەرکی ڕۆڵەکانیان قورس دەکەن، ئەوەتا دوای شەست ساڵ ئینجا توانیی ئەوە چاک بکات، کە ئەوان تێکیان دابوو. ل87)

ئەو سامانە زۆرەی باوکی بۆی جێ هێشت، بەو مەبەستەی بە هۆی ئەو سەروەتە زۆرەو□ ک□و□ک□ی ژیانێکی ئاسوودە و دوور لە ترس و دڵەڕاوکێ بە ڕێ بکات، کەچی لەبری ئەوە، بازرگانیکردن دەکاتە بیانوو□ک بۆ لەناوبردنی سامانەکەی باوکی، چونکە پێی وایە ئەو ڕابردووەی بۆی دروست کراوە، پێی نامۆیە و هیی ئەم نییە، دەبێت لێی یاخی ببێت و بەو هۆیەوە داهاتووی خۆی دروست بکات. سامانەکەی لە ناو دەبات و دەست بە کرێکاری و پاشان لە بازاڕدا دەستفرۆشی دەکات. ڕەتکردنەوەی ئەو ڕابردووە لە دایەڵۆگێکی درێژی نێوان کوڕەقژدرێژ و ژنی ژێرزەمیندا دەردەکەوێت:

(_ ژیانمم بە کرێکاری دەست پێ کردووە و دواتر بوومەتە دەستفرۆش.
تۆ بۆت هەیە هەموو کاتێ لەبارەی ئەوانەوە پرسیارم لێ بکەیت.

ژنە دەپرسێت:

_ ئینجا کەی دەستت دایە کرێکاری و کەی ڕووت کردە دەستفرۆشی؟

_ دەکرێت بڵێم ساڵێکە.

ژنە ڕووی گرژ دەکات و دەڵێت:

_ گاڵتە هەموو دەمێ خۆش نییە. حەزم لێیە پێوەندییەکەمان ڕژدییشی تێدا بێت.

_ گاڵتە ناکەم.

_ ئەی پێشتر چیت دەکرد؟ خەریکی چی بوویت؟

_ لێرەوە ڕابردوو دەست پێ دەکات و پێتی ناڵێم.

_ ئەها! کەواتە بۆم هەیە تەنیا لەبارەی یەک ساڵی تۆوە بپرسم و شت بزانم. وایە؟

_ بەڵێ. ل 132-133)

تەنانەت لەوە دوورتریش دەڕوات، لە دایەڵۆگێکی تری خۆی و ژنی ژێرزەمیندا، کاتێک پرسیاری ناوی لێ دەکات، بە کاتەوە دەیبەستێتەوە:

(_ ئەرێ ڕستەی (ناوت چییە؟) ڕابردووە، یان داهاتوو؟

_ لە ڕووی فۆرمەوە داهاتووە، بەڵام لە ڕووی ناو□□ک□وە ڕابردووە.

_ دەتوانم لێت بپرسم ناوت چییە؟

_ کوڕەقژدرێژ. ل130)

تاکە شتێک، کە کوڕەقژدرێژ داخی بۆ هەڵبکێشێت، ئەوەیە، پێنج ئامۆژگارییەکەی دی لە دەمی باوکیەوە نەبیست، تاکوو کارەکەی ئاسانتر بووای□ و □□□ک پێچەوانەی ئەوانەی بکردایە، بەڵام ئەو یەکەیان سەرەکییە: (هەرگیز بە مەبەستی بازرگانی دەست بۆ شتێک

مەبە، کە دانیشتووان پێویستیان پێی نییە. ئەو کەلوپەلانە بهێنە، کە خەڵک بۆی پەرۆشن و بەکاریان دەهێنن! (ل25) هەموو ئەم دەربڕینانەی کوڕەقژدرێژ هەمان بۆ ڕەتکردنەوەی ڕابردووی خۆی و دامەزراندنی ئێستا و داهاتوو. ئەم یاخیبوونە لە ڕاسپاردەی باوکی، یاخیبوونێکی فەلسەفییە و نایەوێت ڕێگەی باوکی بگرێت، چونکە ڕێگەیەکی دیار و زانراوە و ئامانجی کوڕەقژدرێژیش مانەوە نییە لەناو زانراوەکاندا، بەڵکوو هەنگاونانە بەرەو نەزانراوەکان. تەنانەت ئامادە نییە گوێیشی لێ بگرێت. ئەمە بە ڕوونی لە دایەڵۆگی نێوان خۆی و باوکیدا دەردەکەوێت:

(_ ڕاستە هەرگیز ڕێک نەکەوتووە ئێمە ئاوا پێکەوە دابنیشین و قسە بکەین، بەڵام ئەمڕۆ زۆر پێویستە گوێم لێ بگریت، کە شەش شتت پێ بڵێم، یان چاکترە بۆم شەش ئامۆژگاریت بکەم، تاکوو لە دوای مردنم سوودیان لێ ببینیت.

ئەگەرچی کوڕەقژدرێژ هەندەی دی هەست دەکات باوکی بە دەست گرفتێکی گەورەوە دەتلێتەوە، بگرە لەوە دەچێت وادەی مەرگی نزیک بووبێتەوە، بەڵام پێی دەڵێت:

_ گوێت لێ ناگرم.

باوکی وەک باوەڕی نەکردبێت کوڕەکەی ئاوا وەڵامی دەداتەوە، بۆیە بە سەرسوڕمانەوە لێی دەپرسێت:

_ چی؟ گوتت گوێ ناگریت؟

_ وام گوت… دیارە گوێت لێ بووە!

_ بۆ بە خۆشیی خۆتە، گوێ دەگرێت، یان نایگریت، ملهووڕ؟ دوایی تۆ دەزانیت چیت پێ دەڵێم؟

_ نامەوێت بیزانم.

_ کاتی ئەوەم نییە… واز لەم دەبەنگییەت بێنە و جوان گوێم بۆ شل بکە!

_ هیچ شتێکم پێ مەڵێ!

_ تۆ لەم جارە زیاتر من نابینیتەوە، بۆیە هەر دەبێت گوێم لێ بگریت.

ئەودەم کوڕەقژدرێژ دەڵێت:

_ کەواتە گوێت لێ دەگرم، بۆ ئەوەی بزانم ئەو شەش شتە چین، تاکوو ڕێک پێچەوانەی ئەوانە بکەم. (ل 16-17)

دەکرێت گونجاو بێت بگوترێت ڕەتکردنەوەی ئەو ڕابردووە، جیا لەوەی بە هیچ خۆی نازانێت، بەڵکوو دەیەوێت تێکیشی بشکێنێت. ئەو کەیارەی، کە هەمیشە ئەو کەلوپەلە نامەیانەی بازرگانان بۆی دەهێنن، بە زۆر و بە نیوەی نرخ لێی دەکڕێت، کوڕەکەچەڵە، کە لە سەرەتای ڕۆمانەکەدا بە کورتی باسی دەکرێت و لە ناوەڕاستدا

دەردەکەوتەوە. ئاشکرایە کوڕەکەچەڵ پاڵەوانەکی ناو چیرۆکە فۆلکلۆری و ئەفسانەییەکانە، کوڕەقژدرێژ وەکوو سیمبۆڵی بیرکردنەوەیەکی ئەفسانەیی دەیبینێت و دەیەوێ ڕووبەڕووی ببێتەوە. (دوایی ئەو دەستی هەڵدەبڕێت و پاروکەکەی لا دەبات. سەری لە ژێر ڕووناکاییدا دەبرسکێتەوە. لێی دەپرسێت:

_ ئێستا زانیت من کێم، کوڕەقژدرێژ؟

ئەگەرچی دەیناسێتەوە، ڕاستتر بڵێی ڕوون دەبێتەوە کێیە، بەڵام بە شێوەیەک سەری سووڕ ماوە، ناتوانێت بە (بەڵێ) وەڵام بداتەوە، بۆیە کابرا هەر خۆی لێی دەپرسێت:

_ کوڕەکەچەڵ ناناسیتەوە؟

ئینجا پێی دەڵێت:

_ تۆ بەختەوەریت، کە دوای چەند ساڵێک زانیوتە ئەو پیاوە سەیرە کێیە هەر جارێ دەتەوێ شتومەکەکانت بە دەی خۆت بفرۆشیت، پەیدا دەبێت و لەت تەک دەدات، بەڵام ئێستایش من نازانم کوێی گام، یان هیی مرۆڤ. ل83-84)

کوڕەقژدرێژ بە تەواوی مانا کارەکتەرێکی نامۆیە لەنێو دامودەستگە کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگە. سەرەتای ئەم نامۆبوونەی لای خۆزان بە دروست دەبێت، کە تاقانەی دایک و باوکێکی بەباکە. (پەیوەستە ئەوەیش بزانین چ دایکی و چ باوکی کاتیان زۆر کەمە. ئەمیان (دایکی) بەیانییان لە ئامادەییەکی کچان و ئێوارانیش لە ناوەندییەکی کوڕاندا وانەی ئینگلیزی دەڵێتەوە، لە کاتێکدا ئەویان (باوکی) وازی لە کاری میری هێناوە، کە بەڕێوەبەری فەرمانگەیەکی گەورە بووە؛ ئێستا بە کاری بازرگانییەوە خەریکە. زووزوو بە دەرەوەی وڵات سەفەر دەکات. هەندەی لەڕێیشە خەریکی ساغکردنەوەی شتومەکەکان و پەیوەندیکردنە بەم بازرگان، بەو دەڵاڵە و بەو دووکاندارەوە. ل12) ئەمە جگە لەوەی، کە زۆربەی کات خۆی لە ماڵێکی چۆڵ و بێدەنگدا دەبینێتەوە، کە جگە لە چکەچکی کاتژمێر هیچی دیکە نابیستێت. دواتر لە دەرەوە نەک هەر هیچ هاوڕێیەکی نییە، بەڵکوو لە کچان و گەنجێک تانەی لە دەدرێت، لە قوتابخانەیش وەکوو دامودەستگەیەکی کۆمەڵایەتیی گرنگ، گاڵتەی پێ دەکەن و لەبەر قژی درێژی لە قوتابخانە دەردەکرێت. دواتر لە دەرەوە و لە شەقامەکاندا چەندین جار و هەر جارەی بە چەندین ڕێژ و مانگ پۆلیسی پاراستنی ڕەوشت و ئەمن دەکەونە وەزەی و دەستگیری دەکەن.

کوڕەقژدرێژ خاوەنی زمانێکی تایبەت بە خۆیەتی، بە جۆرێک، ناوی نامۆی وا بۆ ئامێرەکان هەڵدەبژێرێت، کە تەنانەت بازرگانیش لێی تێناگەن، لەو ڕێگەیەوە تووشی چەندین گرفتی دەکەن، داوای هێنانی دوو میلیۆن بەفرماڵ دەکات و (بازرگان بە سەرسووڕمانەوە دەپرسێت:

_ ژنە؟ ئەوە تۆ باسی چی دەکەیت؟ کوا بازرگانیی مر□ق ماوە، ڕۆڵە؟ ئەی قەدەغە نەکراوە؟ ل26) دواتر بازرگانەکە دەڵێت تەمەنم لە پەنجا هەڵدەکشێت و تەنیا چەند جارێک لێرە دیومە بەفر ببارێت. داوای هێنانی کەلوپەلی وەکوو بەفرماڵ، پاپزیڤزیڤا، کەژاوەی فیل و تەڵەی پڵنگ□ (tiger trap)د□کات. زۆر جار بە هۆی ئەو نامۆبوونەی زمانەوە ڕووبەڕووی جوێن و سووکایەتیش دەبێتەوە:

_ کام داون (calm down)، کام داون، مامە!

_ دایکی خۆت بە کەم داونە. باوەڕ ناکەم تۆ باوکی خۆت بناسیت، چونکە لام ڕوونە زۆڵیت، ئەی بەرەڵا. ل63)

(قژدرێژ دەنگی بەرز دەکاتەوە و پێی دەڵێت:

_ کورە، تۆ بڕۆکەریت. من هەر…

بازرگان ناهێڵێت قسەکەی تەواو بکات:

_ بە کێ دەڵێیت بڕۆ کەر، سەگبابی خوێڕی؟ لەگەڵ منتە بڕۆ هەی کەر؟

_ بەڵێ، بە تۆ دەڵێم بڕۆکەر. ئاخر برۆکەر (Broker) واتە کەسێک کاروباری بازرگانی لەنێوان کڕیار و فرۆشیاردا ڕێک بخات. بەڵێ، تۆ بڕۆکەریت. من هەر ئەوەم لێت دە‌وێت، یارمەتیم بدەیت. ل65-66)

کارەکتەری کوڕەقژدرێژ هەر لە یەکەم ساتی لەدایکبوونیەوە بە هۆی درێژیی قژیەوە نامۆ دەردەکەوێت. (کاتێ لە دایک بووە، قژی خاوی گەیشتووەتە سەر شانی، بە ڕادەیەک دۆکتۆر و سیستەرەکان سەریان لێی سووڕ ماوە. تاکوو ئەو کاتە نەک کوڕ، بەڵکوو کچیشیان نەدیوە بە قژی وا درێژەوە هاتبێتەوە دنیاوە. هیچ کاتێکیش ئەو قژە درێژە بۆ کوڕەقژدرێژ مایەی ئاسوودەیی نەبوو، بەڵکوو هەمیشە نەهامەتیی بۆ هێناوە. هەر لە سەرەتاوە گاڵتەیان پێ کردووە، کە لە کچ دەچێت. ل11) ئەم نامۆبوونەی ڕووخساری کاریگەریی لەسەر پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی داناوە و لە کۆڵان، گەڕەک، قوتابخانە و دەرەوەیش ڕووخساری، یاخود دروستتر بڵێم قژی درێژی کردوویەتییە کەسێک، کە هەم نامۆ، هەم مایەی گاڵتەجاڕی بێت. یەکێک لە هۆکارەکانی دەرکردنی لە قوتابخانە، قژە درێژە نائاسایییەکەیەتی، پاشان لە گەڕەک گاڵتەیان پێ کردووە و لە بازاڕیش پۆلیسی پاراستنی

ڕۆیشت چەندین جار بە مەقەستی کول قژیان هەڵپاچیوە.
بەگشتی شوێنەکان نامۆ و نائاسیین، ژێرزەمین وەکوو شوێنێکی نامۆ. ئەو نووسینگە و ئۆفیسەی، کە کوڕە قژدرێژ کەلوپەلەکانی خۆی تێدا هەڵدەگرتن، کەوتووەتە گەڕەکێکی هەژارنشین. بە هەموو پێوەرێک بوونی ئۆفیسێک لە گەڕەکێکی هەژارنشین زیاتر لە هەر شوێنێکی تر دەکەوێتە بەر هێرش، دزی و تاڵانکردن. (بۆی دەرکەوتووە کارگە و شتی دیکەی لەم بابەتە لە گەڕەکە هەژارنشینەکاندا زیاتر دەکەونە بەر شاڵاوی تاڵانی و تێکشکاندن، بەوەی ئەوان وا ڕاهاتوون لە شتی گەورە تووڕە دەبن و داخی دڵیانی پێ دەڕژێن، بەڵام هەر ئەرەی لا چاکترە، بۆ ئەوەی نەناسرێت و بە نهێنی ئیشی خۆی بکات. ل69-70). هەروەها شوێنی ساڕێنەکێیش لە ناوجەرگەی بازاڕدایە و ژنی ساڕێن لەوێ دەژی، کە دواتر دەزانرێت خۆی هەم لە کەسوکاری و هەم لە دەستەڵاتی سیاسی شاردووەتەوە.

ڕۆماننووس ویستوویەتی ئەمەی خوێنەر هەندەی بەر بیرکردنەوە و ڕوانینەکانی کوڕە قژدرێژ و ئەوانی تر بکەوین، هەندە بە لای خەسڵەتە جەستەییەکانیاندا نەچووە. (تەنیا پرچی درێژی نەبێت.) ئەمە بووەتە شێوازێکی تایبەت لە ناسینەوەی (کاروان) لەناو ئەدەبی گێڕانەوەدا. ئەوەی دەردەخرێت، بەشێکی وێنەکەیە، نەوەک هەمووی، بەو مانایەی تەواوکردنی وێنەکە بۆ خوێنەر جێ دەهێڵێت، تا خۆی بە شێوازی خۆی خەریکی ببێت، کە ئەوە تەواو لەگەڵ دنیای ناوەوەدا ڕێک دەکەوێت، بەوەی لە ئاماژە پێک هاتووە، نەوەک لە شت. بۆ کاتی دەروونی ئاڕاستەی جۆراوجۆری گرتووە، نەوەک بۆ کاتی دەرەکی و یەک ئاڕاستەی ڕێکی هەبێت. تەنانەت لە لای (کاروان) کارەکتەر بە هەی زۆریی ژمارەی دەرکەوتنیەوە نابێتە کارەکتەری سەرەکی، بگرە هەر لای ئەم نووسەرە شتێک نییە ناوی لێ بنرێت کارەکتەری سەرەکی و هیی لاوەکی. ئەوەتا لە گفتوگۆیەکدا، کە (محەمەد کەریم) لە بەشی (ئەدەب و هونەر)ی (کوردستانی نوێ)دا لەگەڵیدا کردووە، لەبارەی کارەکتەرەوە دەڵێت: (هێزی کارەکتەر لە ژمارەی دەرکەوتنەکانیدا نییە، بەڵکوو هێزە سەرەکییەکەی لەوەدایە چ کاریگەرییەک لە ئاڕاستەی گێڕانەوەدا دەکات و تا چ ڕادەیەک گوتە و هەڵسوکەوتەکانی دەبنە جێگەی پرسیار. بە مانایەکی دی بوونی ئەو کارەکتەرە لەو تێکستەدا چ جیاوازییەک دەهێنێتە کایەوە.)
لە پرۆسەی گێڕانەوەی ڕۆمانەکەدا چەندین کارەکتەری دیکە دێنە ناوەوە، ئەگەرچی دەرکەوتنەکانیان بەراورد بە کارەکتەری

کو□□قزدرێژ کەمترن، بەڵام بەها و هێزی دەرکەوتنیان لە خۆیان و لە ناوەوە وەردەگرن، نەوەک لە دەرەوە، هەر یەکێک لەو کارەکتەرانە نوێنەری خۆیانن، زمانی تایبەت بە خۆیان هەیە و لە هیی کارەکتەرێکی تر ناچن. بە دەربڕینێکی تر، دەرکەوتنی ئەوان بۆ مەبەستی تەواوکردنی چیرۆکەکانی کو□□قزدرێژ نین، بەڵکوو خاوەنی چیرۆکی تایبەت بە خۆیانن، وەکوو کوڕەکەچەڵ، ژنی ژێرزەمین، ژنی ساڵۆن، کچی چیرۆک و کچی گیتارژەن.

ڕۆمانی (مۆزەخانەی کو□□قزدرێژ) بە تەکنیکی شەپۆلی هۆش نووسراوە، واته ڕۆمانەکە خۆی لە دەستی سێیانەی مۆپاسانی (سەرەتا، گرێ، کۆتایی) و گێڕانەوەی کرۆنۆلۆجی ڕزگار کردووە، کات لەتوکوت کراوە و زیاتر لە ڕێگەی کاتی ناوەوە درێژە بە پر□س□ی گێڕانەوەی ڕۆمانەکە دەدرێت. (کاروان)، نەک هەر لەم بەرهم□یدا، بەڵکوو لە سەرتاپێیاندا ئەم تەکنیکە بە کار دەهێنێت. واته کاتی ناوەوە، نەوەک کاتی دەرەوە بایه خ پێ دەدات، کە ئەمە وای کردووە بە ئاماژەی کەم دیمەنی زۆر بهێنێتە بەر چاوی خوێنەر. وەک سەرەتایش گوتم بەرهم□ی (کاروان) بریتییە لە ئاماژە، چونکە شتەکانی دەرەوە لە ناوەوە بۆ ئاماژە دەگۆڕێت. ئەوە تەنیا گۆڕینی یاساکانی کاتی دەرەکی نییە، بەڵکوو گۆڕینی ئاستەکانی زمانیشە لە ڕاستەوخۆیییەوە بۆ ناڕاستەوخۆیی. خوێنەر لێرەدا بوونەوەرێکی دەستەپاچە نییە، کە تەنیا گوێ بگرێت، بەڵکوو ئەرکی هەیە. ئەوە خوێنەرە هەر لە ڕێی ئاماژەوە ئەو دیمەنانە بە شێوازی خۆی پێک دەبەستێتەوە و مانایان لێ پێک دەهێنێت.
ئەگەرچی ڕۆمانەکە لە ڕووخساردا وا دەردەکەوێت یەک پارچەیە و یەک نارەتەری هەیە، بەڵام لە ناوەوەدا لە چەند بەش پێک هاتووە و زیاتر لە نارەتەرێکیش هەن، کە چیرۆکی ئەوانەی تر دەگێڕنەوە. ئەوەی چیرۆکی ژنی ساڵۆن دەگێڕێتەوە، هەمان نارەتەر نییە، کە چیرۆکی ژنی ژێرزەمین دەگێڕێتەوە. هەروەها نووسەر ئازادیی تەواوی بە کارەکتەرەکان داوە، تا لە ڕێگەی دایەڵۆگەوە خۆیان دەربخەن، بۆیە دایەڵۆگ لەم ڕۆمانەدا ڕۆڵێکی کاریگەر دەبینێت و ناهێڵێت نارەتەری ه□م□ووشتزان دەستەڵاتی خۆی بەسەر کارەکتەرەکاندا بسەپێنێت. بە مانایەکی تر، نارەتەر و خوێنەر هاوکاتی یەکتر زانیاری لە دەمی کارەکتەرەکانەوە بە دەست دەهێنن، کە ئەوە مانای ئەوەیە نووسەر پێشتر بڕیاری نەداوە تێکستەکە چ ئاڕاستەیەک بگرێت، بەڵکوو بەرەو نەزانراوی بردووە، تا خۆی خۆی بنووسێتەوە. ئەمە

یەکێکە لە خەسڵەتەکانی ڕۆمانی نوێ، یان ڕۆمانی پۆستمۆدێرن، کە تێکست دەدوێت، نەوەک نووسەر. ڕۆمان خۆی دەنووسێتەوە، نەوەک نووسەر بینووسێتەوە.

کوڕەقژدرێژ، نەک هەر لە مێژووی فۆرمی یاخی دەبێت، بەڵکوو یاخیبوونەکەی دەگاتە ئەوەی ئەو کۆلوپۆلە سەیرانەی خۆیشی، کە ڕۆژگارێک لە ڕێی بازرگانەکانەوە هێناونی، تا ساغیان بکاتەوە، بشکێنێت. ئەو کۆلوپۆلانەی ڕۆژگارێک لەسەریان گیراوە، بگرە بە هەیانەوە بووەتە گاڵتەجاڕ، وا وەک ئەنتیک لە مۆزەخانەی نیشتمانی دانراون، گوایە ئەوانە ڕۆژگارێک لەم وڵاتەدا دروست کراون و بە کار هاتوون. کوڕەقژدرێژ کاتێک لەگەڵ ژنی ژێرزەمین و کچی چیرۆکدا سەردانی مۆزەخانە دەکات، هەموویان دەبینێت و دەیانناسێتەوە، بۆیە دەچێتە لای جامخانەی پاپزیقزیقاکان و بە لەقە دەیانشکێنێت. لەمەوە تێکڕای خەڵک پەلاماری دەدەن و دەیانەوێت بیکوژن. ئینجا پۆلیس دەگات و دواتر ئەمن لە پۆلیسی وەردەگرن، تەنانەت ژنی ژێرزەمین، کە ئێستا هاوسەری کوڕەقژدرێژە، وای زانیوە ئەو کۆلوپۆلانە هەر بە ڕاستی ڕۆژگارێک لێرە دروست کراون و بە کار هاتوون، بۆیە کاتێ کوڕەقژدرێژ پێی دەڵێت با بڕۆنەوە ماڵەوە، تا چیرۆکی ئەوانەی بۆ بگێڕێتەوە، ئەو لێی تێناگات، لە کاتێکدا پێشتر زۆر هەوڵی لەگەڵی داوە بەشێک لە ڕابردووی ژیانی بۆ بگێڕێتەوە و ڕازی نەبووە.
ئەم دەربڕینە لە بەردەم دوو خوێندنەوەدا ڕاماندەگرێت؛ یەکەم، کوڕەقژدرێژ نەک هەر بیرەکەی پیرۆزکردن ڕەت دەکاتەوە، بەڵکوو دژی پیرۆزکردنی ڕابردووی خۆیەتی لەلایەن ئەوانی تریشەوە. دووەم، یاخیبوونی بەردەوامی لە یاساکان، کە نابێت ئەو کۆلوپۆلانە دەربهێنرێن و ببرێنە دەرەوە، ئەم بە ئامانجی وەستان لە دژی ئەو یاسایە، دەریان دەهێنێت و دەیانشکێنێت.
وەکوو پێشتر گوترا، ژنی ژێرزەمین و کوڕەقژدرێژ وا ڕێک کەوتن، کە کوڕەقژدرێژ لەبارەی ڕابردووەوە هیچ شتێک بە ژنی ژێرزەمین نەڵێت، کەچی لە کۆتاییی ڕۆمانەکەدا پێی دەڵێت با بچینەوە بۆ ماڵ، (هەموو شتێک لەبارەی ڕابردووی خۆمەوە بۆ تۆ و کچی چیرۆک دەگێڕمەوە. ل157) بەڵام بە هۆی شکاندنی پاپزیقزیقاکانەوە بە هەمیشە لە زیندان توند دەکرێت. ئەمە مانای تەواوبوونی ڕۆمانەکە و بیرەکەی یاخیبوونەکەی نییە، ڕەنگە لە زیندانیشدا دەستبەرداری ئەو جیاوازی و یاخیبوونە نەبێت.
لە مۆزەخانەدا هەموو میکانیزمەکانی دەستەڵات بە ڕوونی دەردەکەون،

ک ل ئمن، پلیس، مژوونووس، ئکتر، جماور و هیی تردا برجستن. ئمن وک هندی سیاسی. پلیس وک هندی یاسای کماتیی ای دستات. مژوونووس وک هندی گوتار (دیسکرس)ی دستات، ک ل گاوی مژوویکی دستاتداراندا خی دنونت. ئکتر وک نمایشی ئو گوتار مژوویی دستات. جماوری فریودراو وک هندی وایتی، ک برگری ل گوتاری دستات دکات و ب پیرزی دزانت.

دکرت ئمانی (مزخانی کوقژدرژ) ب ئمانی ئیکزتیک، یان فانتازی دابنین، ک شویک ل شوکانی ئمانی پستمدرن. وات ئتمسفرکی سمر هی و هرچی ئگزی وک کارکتر، ووداو، کات، شون، شتومک و هیی تری تدان، نائاسایی و سیرن، بی خودی زمانیش هر سیر و شتی باو درنابت.

ئگزی پاردی لم ئماندا کاری پ کراو، ک بریتیی ل گاتکردن ب دستات و نونرانی دستات. ب نموون ئمن، پلیس، بازرگان و هیی تر دبن مایی پکنین و یسوا دکرن. ل هندک شوندا خونر ل قاقای پکنین ددات، ل کاتکدا خودی ووداوک تراجیدیی. (لەو کاتەدا س چوار پلیس بەرەو ووی دن. هەر یەکەی جگە لە تفەنگ، کەژاوەیەکی فیلیشی خستووەتە سەر پشتی. دیمەنیان بە هەموو مانایەک سەیرە، بەام جگە لەم، کەسی دیکە پکەنینی پیان نایەت. دەگەنە سەری و بە شەق و بکس تی دەکەون. ل90) ئمانی (کاروان) ل دیمن پک هاتوو، نوک ل وش، بی دبت بردوام دیمنکان بهنرن بر چاو. با بیهنین بر چاو س چوار پلیس لسر شقامکدا تفەنگیان پی و کەژاوەی فیلیان خستووەتە سەر پشت. ئایا ئو دیمن ب هموو مانایک سیر و پکنیناوی نیی؟ کات ئو پلیسی ل بازا لسر تنک قژی هدپاچت، لی دپرست ئو کاسکتانی ب چین، (کوەقژدرژ نازانت چ وەامکی بداتەوە، چونکە هەر ناتوانت وەامی خیشی بداتەوە. دوای ئەوەی قژی هەپاچراوە و دیمەنەکەی گەورە و بچووکی بازا دنتە پکەنین، چی لە کاسکت بکات؟ پیاوک لەسەر تەنەکە و لە ناوجەرگەی بازادا سەری هەپاچراوە و سەد کاسکتی ژنانەیشی پیە! کاسکتی ژنانە؟ بە، کاسکتی ژنانە. هاهاهاها. واتە ئەگەر ت نەشیبینیت، بەکوو تەنیا لە دەمی کەسکەوە بیبیستیت، قاقا ل دەدەیت. ئەدی کات پت بن نیازی وایە سەد کاسکتەکە ب لای ژنک ببات، کە لە ساەنی خانماندا کار دەکات؟ ناترسیت بەرگەی شاەوی پکەنین نەگریت و دت بوەستت؟ ل118)

ئو دوو ئگز، (ئیکزتیک) و (پاردی) ل ئمانی پستمدرندا بایخیان هی و (کاروان) لم ئمان و ئوانی تریدا ب

هۆشیارییەوە بە کاری هێناون. تێکەڵکردنی جیهانی مێتۆلۆجیا و واقیع لەم ڕۆمانەدا تەکنیک□ک□ی ترە و زیاتر خەسڵەتی ڕۆمانی پۆستمۆدێرن بە گێڕانەوەکە دەدات، کە بە م□ت□اگێڕانەوە (Metafiction) ناسراوە. کوڕەکەچەڵ وەک ئاماژە بۆ مێتۆلۆجیا و کوڕەقژدرێژ وەک ئاماژە بۆ واقیع تێکستەکە دەکەنە فرەڕەگ. واتە وەک ڕۆمانی باو تەنیا یەک ڕەگی نییە، بەڵکوو فرەڕەگ، فرەدەنگ و فرەئاڕاستەیە. بوونی کارەکتەری بێماڵ و ئاوارە دیسان بە یەکێک لە سیماکانی ڕۆمانی پۆستمۆدێرن دادەنرێت، کە لەم ڕۆمانەدا ژمارەیان زۆرە. کوڕەقژدرێژ خۆی دوای لەدەستدانی سامانەکەی، لەو دنیایەی ئەواندا خۆی دەبینێتەوە. (بڕیاری داوه ئەمشەو لە بەردەرگەی هیچ دووکانێکدا نەخەوێت، بەڵکوو بچێتە ناو ئەو باڵەخانەیەی ئەمڕۆ کرێکارەکان شیشەکەیان دەبەست و بە شەڕ دەهاتن. شوێنێکی ئاوا هەمیشە بۆ بیرکردنەوە چاکترە. ئەگەرچی پاسەوانێکی تووڕەی هەیە و گەلێجار دیویەتی جوێنی بەوانە داوە، کە ویستوویانە شەوان بۆ خەو و حەسانەوە ڕووی تێ بکەن، بەڵام ئەم دەزانێت چۆن شوێنی خۆی دەکاتەوە. ل 138)

دەکرێت بڵێم لە سەرجەم کارەکانی (کاروان)دا نەتەوە، زمان، کەلتووری جۆراوجۆر هەن، کە ڕۆمانی پۆستمۆدێرن بایەخی تایبەت بەوانە دەدات. لەم ڕۆمانەیشدا جگە لە کورد، نەتەوە و زمانی دیکەی وەک هیی عەرەب، ژاپۆن، چین، ئینگلیز دەردەکەون، تەنانەت دواجار ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە، کە ژنی ژێرزەمین عەرەبە. (دۆکتۆری زانکۆیە و لە کۆلیژی هونەردا لێکچەی ئێستاتیکای گوتووەتەوە. مێردەکەی گیراوە و ئەم ڕزگاری بووە. کچێکی هەیە، ئێستا تەمەنی چوار ساڵە و لای پووری داناوە. مێردەکەی بەرگەی ئەشکەنجەی نەگرتووە و دوای سێ مانگ گیانی دەرچووە. ژنی ژێرزەمین شارەکەی جێ هێشتووە و لێرە، ڕێک لەم ژێرزەمینەدا گیرساوەتەوە. بەوەدا زمانی کوردیی زانیوە، بە ئاسانی شوێنی خۆی کردووەتەوە. ل149)

دوای هەموو ئەوانە دەگەینە ئەوەی بڵێین (مۆزەخانەی کوڕەقژدرێژ) نموونەیەکی دیاری ئەدەبی پۆستمۆدێرنە، کە گێڕانەوەکە بە ئاڕاستەی جیاوازجیاوازدا دەجووڵێت و لە هەر جووڵەیەکدا کۆمەڵێک خەسڵەتی نوێ لە خۆی دەگرێت. ئەو داینەمێکییە وای کردووە کارەکتەرەکان لە دۆخێکدا نەمێننەوە، بەڵکوو هەر یەکەیان بەردەوام بچێتە دۆخی ترەوە. کوڕەقژدرێژ لە ڕووی بایۆلۆجیا و سایکۆلۆجیادا هەمیشە ل□ گ□□ندایە و ئەو گۆڕانەیش لە بەرچاوی خوێنەردا ڕوو دەدات. هەم ڕووی ناو□□ و هەم ڕووی دەرەوەی دەگۆڕێن. لەو جووڵەیەدا نەک هەر سەردەمی جۆراوجۆری مێژوویی، بەڵکوو شوێنی ڕەنگاوڕەنگی جیۆگرافییش دەردەکەون، کە (باختین) ناو لەوە دەنێت کرۆنۆتۆپ،

بەو مانایەی ڕەگەزەکانی کات و شوێن لەو ئەتمەسفێرەدا پێکەوە دەبەسترێنەوە. جەستە هەر لەم ڕۆمانەدا بایەخی گەورەی هەیە. هێرشەکان لە هەموو لایەکەوە بۆ سەر جەستەن و ئەوەی بە پلەی یەکەم کوڕەقژدرێژ بەرگری لێ دەکات، جەستەییەتی، کە بە تایبەتی بە هۆی قژە درێژەکەیەوە دەکەوێتە بەر شاڵاو. ئەو شاڵاوە لە ئاستی سیاسی، کۆمەڵایەتی، کەلتووری، زمان و سیمبۆڵیدا دەردەکەوێت. ئەوەیش دیسان سیمای پۆستمۆدێرنیتی بە تێکستەکە دەبەخشێت، کە جەستە لە سەردەمی پۆستمۆدێرندا بووەتە جێگەی بایەخ، کە ڕۆمانی فرەدەنگیش مامەڵەی تایبەتی لەگەڵدا دەکات، ئەگەر نەگوترێت ڕۆمانی پۆستمۆدێرن ڕۆمانی جەستەیە. تەکنیکەکانی گێڕانەوە لەوێدا یارمەتیدەرن، کە هەموو ئەو ڕەگەزانە لە ئەتمەسفێری ڕۆماندا کۆ بکەنەوە.

سروشتی ڕۆمانەکە وایە، کە بە ڕووی هەموو ئەگەرەکاندا کراوەیە و لە ئاستەکانی تێکست و خوێندنەوەی (ئەمبەرتۆ ئیکۆ)دا بریتییە لە تێکستێکی کراوە، کە هەڵگری چەندین خوێندنەوەی کراوەیە.

- ڕۆمانی (مۆزەخانەی کوڕەقژدرێژ) لە مانگی حەوتی ئەمساڵدا لە کتێبخانەی (ئاشتی) چاپ و بڵاو کرایەوە.
- ئەم گوتارە لە ژمارە (١٢٠٠) و (١٢٠١)ی پاشکۆی (ئەدەب و هونەر)ی (کوردستانی نوێ)دا بە دوو بەش بڵاو بووەتەوە.

لە بارەی وشە و ڕەنگی ڕەشەوە…

ئەردەڵان عەبدوڵڵا

گەر لەسەر ئەوە ڕێکبکەوین کە وشە گوزارشت لە ناخ و هزری مرۆڤ دەکات، ئەوا بەهەمان شێوە، ڕەنگەکانیش گوزارشت لە ناخ و هزری مرۆڤ دەکەن. دیارە هەروەک چۆن وشە بۆ دەقێکی ئەدەبی یان سیاسیی یان فکری گرنگە، بەهەمانشێوە ڕەنگەکانیش بۆ تابلۆکێشێکیش گرنگن و

کلیلی چوونە ژوورەوەی جیهانی تابلۆ دەگەیەنن. لە هیچ وەختێک وشە و رەنگ لەسەر یەک شت رێکنەکەوتوون، هەردووکیان بەیەک شێوە گوزارشت لە شتێک بکەن، زۆرجار هونەر دژ بە ئەدەب دەوەستێتەوە، بەڵام کە کار دەگاتە سەر وشە و رەنگی " رەش" هەردووکیان یەک مانایان هەیە.
لە رەنگەکاندا هەمیشە " رەش" ئاماژەیە بۆ (خەفەت، ناخۆشی، کوشتن، نائومێدی، ناشیرینی، شەڕ، بەدبەختی)، لە زمانیشدا هەمیشە " رەش" هەمان مانای هونەری هەبووە، ئەمە هەموومان دەڵێین " رەشبینی، رووڕەشی، دەستەکی رەش، چارەرەشی" زۆرجاریش هەندێک قۆناغی ناخۆش یان رۆژێک کە رووداوێکی ناخۆش تێیدا رووی دابێت بە " رۆژی رەش، مانگی رەش، ساڵی رەش" دادەنێین. لەکاتێکدا سپی لە هونەر و زماندا گوزارشتی لە " گەشبینی، ئاشتی، پێشکەوتن، پاکیزەیی، جوانی " دەکات.
دیارە گەر لەناو زمانی کوردیدا بە دوای وشە و دەستەواژەی رەشدا بگەڕێیت، بە هەوودە نابیت و زۆر زۆرن، ئەمە رۆژانە ئەمانە بەکاردەهێنین، بەبێ ئەوەی بزانین بۆچی ئەم حاڵەتە وادروستبووە؟ یان بۆچی " رەش" هەموو ئەم دەلالەتە خراپ و ناشیرینانەی هەیە.
هەمیشە رەنگی سپی لەلامان "جوانە، پاکە، باشە،" بەڵام رەش "، ناشیرین، پیس، بێ تامە." تەنانەت لە رووی سیاسیشەوە کاتێک سەیری سیمبوڵی پارتە سیاسییەکانیش دەکەین، دەبینین رەنگەکان لە سیاسەتیشدا زاڵن، هەمیشە چەپ و کۆمەنیستەکان " سوور" سیمبوڵیان بووە. " سەوز" گوزارشتی لە پارتە ژینگەپارێزییەکان دەکات. بەڵام لە هەمووی سەیرتر پارتی فاشیستی ئیتالی رەنگی " رەش" ی کردە سیمبوڵی پارتەکەیان بەم شێوەیەش " رەش" کرایە رەنگی فاشیزم، ئەمە لەکاتێکدا ئەوان هەمیشە دژی رەشپێستەکانن و سپیپێستەکانیش بە رەگەزێکی باڵا دادەنێن.
دیارە هۆکاری سەرەکی لەم دابەشکردنە و لەم دەلالەتە زمانی و هونەرییانە، هەمووی دەگەڕێتەوە بۆسەر هزرێکی خراپ و فاشیستیانە کە ماوەی چەندین ساڵە بەسەر مێشک و دەروونی هەموو جیهاندا زاڵە، ئەویش بە حوکمی ئەوەی ئەفریقییەکان رەنگیان رەش بووە، هەمیشە ئەم رەنگی پێستە خراوەتە قاڵبی شتێکی " خراپ، ناشیرین، نابەجێ، شەڕ"ەوە. دیارە راسیزم تەنها لە هونەر و ئەدەب و سیاسەتدا بەرامبەر بە ئەفریقییەکان رەنگی نەداوەتەوە، بەڵکە بە حوکمی مێژووی هەزاران ساڵەی چەوساندنەوەی ئەفریقییەکان، هەمیشە رەنگ و کەلتوور و پێست و هەمووشتێکی ئەم گەلە داماوە، خراوەتە چوارچێوەی راسیزمەوە.
راسیزم خۆی لەناو مێشکی هەموو جیهاندا بەرامبەر بە ئەفریقییەکان

سەپاندووە. دیارە هەرچەندە ئەمە گەلێک بووین هەمیشە لەژێر چەپۆکی فاشیستیدا ناڕاندوومانە، کەچی ئەمە لە نەتەوەکانی تر، لەڕووی زمانەوانی و هونەرییەوە، زیاتر ئەم دەستەواژە راسیزمانەمان بەکارهێناوە.
من نازانم بۆچی رەنگی رەش ناشیرینە؟ بۆچی دەبێت رەش بکرێتە سیمبۆڵی شەڕ و نەهامەتی، لەکاتێکدا " سپی" دەکرێتە نیشانەی ئاشتی، جوانی، باشی، چاکی؟".
دیارە هەموو ئەمانەش لە قووڵایی ئەو مێژووە دێرینە راسیزمەوە سەرچاوەی گرتووە، کە دژ بە ئەفریقییەکان کراوە. ئاخر ئەوان هەمیشە کۆیلەی پیاوی سپی پێست بوون، لەبەرئەوە هەمیشە پیاوی سپی پێست هەوڵیداوە، کۆیلەکەی ژێردەستی بەهەموو شێوەیەک ناشیرین بکات و هەرچی سیفاتی جوانیش هەیە، بۆ خۆی دابنێت. تەنانەت منداڵیش، هەمیشە منداڵە سپیپێستەکان لامان جوانن، بەپێچەوانەوە، منداڵە رەشپێستەکان ناشیرینن و ڕقمان لێیانە، لەکاتێکدا هەموو منداڵێک سیمایەکی جوانیان هەیە. کەسیش نازانێت بۆچی ئەم هەڵوێستە خراپەمان بەرامبەر بە رەنگ و وشەی رەش هەیە ؟.
دیارە کارێکی هەروا ئاسان نییە ئەم دەرەنجامە زمانی و هونەرییە بە رۆژ و دووڕۆژێک لەناو مێشکی مرۆقایەتیدا دەربهێنرێت، لە گرنگە قسەی لەسەر بکرێت، رەخنە لەو کەسانەش بگیرێت کە زۆرجار بۆ ناڕەوا و خراپ مامەڵە لەگەڵ وشە و رەنگی " رەش" دا دەکەن .

ناوی نزار خەزرەجی و زۆری دی لە لیستی تۆمەتبارانی ئەنفال نین؟… عەلی مەحمود محەمەد

تۆمەتبارانی ئەنفال هەر ئەو 423 کەسە نین کە دادگای باڵای تاوانەکان بە ناو (قائمە باسماو الاشخاص المگلوب اتخاذ الاجراوات القانونیە بحقهم) لیستی ناویانی بڵاوی کردۆتەوە.
لە پرۆسەی دادگایی تۆمەتبارانی ئەنفال لە دەستپێکدا حەوت تۆمەتبار دادگاییکران, ئەو حەوت کەسەی دادگایی کران, ئەوانە بوون پێشتر دەستگیرکرابوون و زیندانیبوون, بریتی بوون لە: سەدام حسێن

ئەلمەجید ئەلحەسەن عەبدالغەفور عەبدالقادر ئەلناسری ئەلتکریتی سەرۆك كۆماری عێراق كە ڕۆژی شەممە ڕێكەوتی 30-12-2006 لەسەر تاوانی دوجەیل لە سێدارە درا بەبێ تۆمەتی ئەنفالی لەسەر هەڵگیرا, ئەمەش تاوانەکی گەورە بوو بەرامبەر بە کەیسە گەورەکانی دواتر کرا لە ناویاندا هەمەوو کەیسەکانی خەڵکی کوردستان. عەلی حەسەن ئەلمەجید ئەلحەسەن عەبدالغەفور عەبدالقادر ئەلناسری ئەلتکریتی بەرپرسی بیرەی باکووری پارتی بەعس. لیوا روکن سابیر عەبدالعەزیز حوسەین عەلی دوری بەڕێوەبەری هەواڵگری گشتی سەربازی. فەریق روکن حوسەین ڕەشید محەمەد عەرەب ئەلتکریتی یاریدەدەری ئەرکانی سوپا بە کاروبارەکانی ئەپەراسیۆنەکان. لیوا روکن سوڵتان هاشم ئەحمەد محەمەد حەمەد ئەلحەمەد ئەلتانی فەرماندەی فەیلەقی یەکەم. تاهیر تەفیق ئەلحاج یوسف ئەلعانی سکرتێری لیژنەی کاروباری باکوور و پارێزگاری موسڵ, عەقیدی روکن فەرحان موتڵەگ ساڵەح خەڵەف ئەلجبوری بەڕێوەبەری ڕێکخراوی هەواڵگری ڕۆژهەڵات.

تۆمەتباران پاش ساغبونەوەی تاوان لەسەریان حوکمی قەتعی خۆیان بە سزای جۆراو جۆر وەرگرت و تاوانبار کران بە ئەنجامدانی تاوانەکانی جینۆساید, تاوانی جەنگ و تاوانی دژە مرۆڤایەتی جگە لە سەدام حسەین و تۆمەتبار تاهیر تەفیق ئەلحاج یوسف ئەلعانی بڕیاری بێتاوانی لە تۆمەتی بەشداری لە تاوانی ئەنفالی بۆ دەرچوو, ئەم بێ تاوانیەی ناوبراو پرسیارەکی گەورەی دروست کرد بۆ هەموو ئەوانەی شارەزان لەو بوارە.

هاوکات لە پاڵ ئەو تاوانبارە سەرەکیانە, کۆمەڵێك تۆمەتباری دیکەش لە هەنگاوی یەکەمدا دیاریکرابوون بۆ دادگاییکردن, لە ئامادە نەبوون لە دادگا و کەیسەکەیان بە هەڵپسراوی مایەوە, ئەوان لە ناو دەستگیرکراوەکان نەبوون, بۆیە بەرەو رووی دادگا نەکرانەوە, بەشێکیشیان لە ژیان نەمابوون. هیچ کەسێك تایبەت بە دەسیەی ئەنفال دەستگیر نەکراو تەسلیم بە دادگا نەکرا.

وەك لە دوو داوانامەی دادگای باڵای تاوانەکاندا کە لە خوارەوە ئاماژە بە ناوەڕۆکەکانیان دەدەین, ناوی 24 تاوانبار هاتووە” بە پێی نووسراوی ف2 1445 ڕێکەوتی 18-12-2005 ی دادگای باڵای تاوانەکان, ژمارەی فایل 9101 و 9102 لە کەی 9302 فایلی ئامادەکراو بۆ دادگا لە کەیسی تاوانی ئەنفال, بڕیاری گرتن بۆ 24 تاوانبار دەرچووە لەسەر داوای دادوەری لێکۆڵینەوە, کە بریتین لە”1- نزار عەبدولکەریم خەزرەجی (ناوی لە لیستی 423 تۆمەتبار نەهاتووە) , 2- یونس ئەلدرب (ناوی لە لیستی تۆمەتباران نەهاتووە), 3-ئەیاد خەلیل زەکی (ناوی لە لیستی تۆمەتباران هاتووە بەم ژمارەیەی ئاماژەمان پێی داوە) – 89 -اللوائ الركن (ایاد خلیل

زکی) قائد ق ق جح /د و 4- رەمزی مەحمود (ناوی لە لیستی
تۆمەتباران هاتووە بەم ژمارەیەی ئاماژەمان پێی داوە) 92-اللوائ
الرکن (رمزی محمود عبداللە) قائد فق مش /33 , 5-سەعید مەحمود
باریکە (ناوی لە لیستی تۆمەتباران نەهاتووە), 6-قاسم دڕەیی
(ناوی لە لیستی تۆمەتباران هاتووە بەم ژمارەیەی ئاماژەمان پێی
داوە) 216-قاسم رشید درەیی , 7-معتەسەم بەرزنجی (ناوی لە لیستی
تۆمەتباران نەهاتووە), 8- یاسین رەئوف (ناوی لە لیستی
تۆمەتباران نەهاتووە), 9-تەحسین شاوەیس(ناوی لە لیستی تۆمەتباران
هاتووە بەم ژمارەیەی ئاماژەمان پێی داوە) 409-تحسین شاویس سعید =
, 10-قاسم ئاغای کۆیە (ناوی لە لیستی تۆمەتباران هاتووە بەم
ژمارەیەی ئاماژەمان پێی داوە) 115-المستشار (قاسم فارس تاهر
مصتفی اغا) ف د و ,11- بایز عەبدالڕەحمان (ناوی لە لیستی
تۆمەتباران نەهاتووە), 12-عەلی ئەحمەد رەشید (ناوی لە لیستی
تۆمەتباران نەهاتووە), 13-نیعمە فارس (ناوی لە لیستی تۆمەتباران
هاتووە بەم ژمارەیەی ئاماژەمان پێی داوە) 86-الفریق الرکن (نعمە
فارس حسین) معاون رئیس ارکان الجیش للتدریب , 14-حەمید شەعبان (
ناوی لە لیستی تۆمەتباران نەهاتووە), 15-نەجم عەبدوڵا دوری (
ناوی لە لیستی تۆمەتباران نەهاتووە), 16-عیسمەت سابیر (ناوی لە
لیستی تۆمەتباران هاتووە بەم ژمارەیەی ئاماژەمان پێی داوە) 94-
اللوائ الرکن (عصمت صابر عمر) قائد فق /4 , 17-عەدنان جەباری
(ناوی لە لیستی تۆمەتباران هاتووە بەم ژمارەیەی ئاماژەمان پێی
داوە) 179-سعید عدنان جباری, 18-جیهان موسا (ناوی لە لیستی
تۆمەتباران نەهاتووە), 19-رەفعەت گلی (ناوی لە لیستی تۆمەتباران
هاتووە بەم ژمارەیەی ئاماژەمان پێی داوە) 275-شمال رفعت کلی امر
سریە , 20-عوسمان شێخ سەعید (ناوی لە لیستی تۆمەتباران
نەهاتووە), 21-شێرزاد ساڵەح, 22-تۆفیق جەبار قارەمان (ناوی لە
لیستی تۆمەتباران هاتووە بەم ژمارەیەی ئاماژەمان پێی داوە) 159-
توفیق جبار قارمان, 23-حوسێن شێخ سەعید(ناوی لە لیستی
تۆمەتباران نەهاتووە), 24-حەسیب حەمە ئینجە,(ناوی لە لیستی
تۆمەتباران نەهاتووە) “.

لە 24 ناوی داواکراو 14ەیان لە لیستی 423 تۆمەتباری ئەنفالدادوای
پرۆسەی دادگایی ئەنفال لەسەری ساغ بوونەوە ناویان نەهاتووە؟؟, لە
پێشیانەوە نەزار خەزرەجییە, کە یەکێکە لە تاوانبارە سەرەکیەکان,
دەتوانم بڵَم لە دوای سەدام و عەلی حەسەن مەجید تاوانبارە لە
دۆسیەکە, ئەگەر هیچ پۆست و بەرپرسیارێتی سەربازیشی نەبووایە,
تەنها وێنەکەی لە گوندی عەسکەری قەڵاسێوکە, قەبارەی تاوانەکانی
ئەنفالی چوار کە سەرپەرشتی کردوووە, بەس بوون بۆ ئەوەی ناوی لە

لیستەکەدا هەبوایە, بە ئەنجامدانی تاوانی گەورە سزا بدرابایا.
هەروەها “لە رێکەوتی 21-12-2005, بە پێی نوسراوی دادگای باڵای تاوانەکان ژمارە 2ف 1474, فایلی ژمارە 9099 دۆسیەی ئەنفال, بە واژۆی رائید جوجی سەرۆکی دادوەرانی ل□ک□ینەوە, داوای ناوی سیانی و ناونیشانی 18 تاوانبار دەکات لەوانەی لە نامەی پێشوو زۆریان ناویان هاتبوو, کە بریتین لە تاوانباران: ” 1- سەعید مەحمود باریکە, 2- عەدنان عەبدوڵا جەباری, 3-شێخ رەئوف (نوێ), 4-شێخ جەعفەر (ناوی لە لیستی تۆمەتباران هاتووە بەم ژمارەیەی ئاماژەمان پێی داوە) 164-جعفر عبدالكريم البرزنجي محافز السليمانيە (نوێ), 5-شێخ رەمەزان (ناوی لە لیستی تۆمەتباران هاتووە بەم ژمارەیەی ئاماژەمان پێی داوە) (نوێ), 6-قاسم دڕەیی, 7-جیهان موسی, 8-معتەسەم محەمەد بەرزنجی, 9-رەفعەت گلی, 10-یاسین رەئوف, 11-غەسان شێخ سەعید (ناوی لە لیستی تۆمەتباران هاتووە بەم ژمارەیەی ئاماژەمان پێی داوە) (نوێ), 12-تەحسین شاوەیس, 13-شێرزاد ساڵەح, 14-قاسم ئاغای کۆیە, 15-تۆفیق جەبار قارەمان, 16-بایز عەبدالڕەحمان, 17-حوسێن شێخ سەعید, 18-عەلی ئەحمەد رەشید, 19-حوسێن حەمە ئینجە (نوێ) “.
لە لیستی دووەمدا 5 ناوی دیکەی هاتۆتە سەر 24 ناوی پێشوو, بەمەش ژماری ئەم داواکراوانە دەگاتە 29 تاوانباری داواکراو, پێی دەچێت دوبارەی ناو بە هەڵە هەبن, لەو ژمارەیە تەنها 11ەیان وەك تۆمەتبار ناویان هاتۆتەوە, 18ەیان ناویان لە لیستی تۆمەتباران نەهاتۆتەوە, کە پلەی جۆراو جۆریان هەیە و هەندێکیشیان هاووڵاتیان سکاڵایان راستەوخۆ لە دژیان تۆمار کردووەو دۆسی□کانیان چۆتە چوارچێوەی کاری دادگاوە, سەرباری ئەوەی ژمارەیەکی دیکەش لە تاوانباران لە لایەن قوربانیانەوە سکاڵایان لەسەر تۆمار کراوە ناویان لەناو لیستی 423 تۆمەتباری ئەنفال نەهاتۆتەوە تەنانەت لە لیستی 24 کەسەکەو لیستی 19 کەسەکەش.
تەنها بەهۆینەبوونی ناوی خەزرەجی وامان لێدەکات گومانمان بۆ دروست ببێتو بۆیە پێویستە ل□ک□ینەوەی ورد لەم ناوانە بکرێت, هۆکاری نەبوونی ناویان لە ریزبەندی لیستی تۆمەتباران وەڵام بدرێتەوە, ئەم دوو بەڵگەنامەیە پێویستیان بە ساغکردنەوەی زیاترە لە لایەن نووسەران و لێکۆڵەرەوانی تایبەتمەند لە بوارەکە, لە گەڵ دەرخستنی ناسنامەی ئەو کەسانەی ناویان هاتووە .
پێش ب□□او کردنەوەی لیستی ناوی 423 تۆمەتبارەکەی ئەنفال, لە پشکنینی دۆسیەی ئەنفال, وێرای لیستی ناوی ئەوانەی نیشانەی ئازایەتیان وەرگرتبوو بە تایبەت 77 کەسەکەی ئەنفالی 1 و 2, یان لە بەڵگەنامەکان راستەوخۆ ناویان هاتبوو, یاخود لە ریزی 163

بشدار بووکی ئنفالی 8 دا بوون و وك بگ كوتبوو دست دادگا, لیستكی داواكراوانم ب چاودری كوردساید دروست كرد ل پشكنینی ئو سكالایانی پشكش دادگا كرابوون, ل رژنامی هوا و پرتووكی (كوردساید -علی محمود محمد- 2008 چاپخانی رمان- بباوكراوی وزارتی رشنبیری زنجیر 630- ل176 ب 183) بباوكرایو, زر ناوی تدای ل دسیك سكالای لسر تمار كراو , بلام ل ریزبندی 423 ناوكدا ناویان نیی؟؟؟.

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
قضاة التحقيق

9099

العـــدد: ق٢/ ١٤٧٤
التاريخ: ٢٠/ ١٢/ ٢٠٠٥

الى/ مكتب المحكمة / السليمانية
م/ معلومات

تنفيذا لما جاء بقرار هذه المحكمة بتاريخ ٢٠٠٥/١٢/٨
يرجى تزويدنا بالاسم الثلاثي واللقب والعنوان للمتهمين المدرجة اسمائهم ادناه وذلك لامور تحقيقية مع التقدير.

القاضي
رائد جوحي
رئيس قضاة التحقيق

الاسمــاء

١.سعيد محمود باربك
٢.عدنان عبدالله جباري
٣.شيخ رؤوف
٤.شيخ جعفر
٥. شيخ رمضان
٦.قاسم دره ى
٧.جهان موسى
٨.معتصم محمد البرزنجي
٩.رافت كلي
١٠.ياسين رووف
١١.غسان شيخ سعيد
١٢.تحسين شاوس
١٣.شيرزاد صالح
١٤.قاسم اغا كوي
١٥.توفيق جبار قارمان
١٦.بايز عبد الرحمن
١٧.حسين شيخ سعيد
١٨.علي احمد رشيد
١٩.حيسن حمة انجة

9101

Iraqi high Tribunal Investigation Judges Baghdad , Iraq	المحكمة الجنائية العراقية العـــليـــا قضاة التحقيق بغداد – العراق

No
Date

العدد ق ع/٥/١٤٤٥
التاريخ ١٨/١٢/٢٠٠٥

الى / وزارة الداخلية / الجنائية والحركات

م / تعميم امر قبض

تنفيذاً لقرار قاضي التحقيق المحترم بتاريخ ٢٠٠٥/١٢/٨.

تعميم امر القبض الصادر بحق المتهمين المدرجه أسمائهم ادناه لصدور امر قبض بحقهم وفق المادة (١٢) من قانون المحكمة الجنائية العراقية العليا وترفق طياً مذكرات القبض الصادرة بحقهم للتفضل بالاطلاع وتعميم اوامر القبض الصادرة بحقهم واعلامنا مع الاحترام والتقدير .

المحـــقق الاقدم
٠٠٣٣١٧

اسمـــــــاء المتهميـــن

ت	اسم المتهم	ت	اسم المتهم
١	نزار عبد الكريم الخزرجي	١٣	نعمة فارس
٢	يونس الذرب	١٤	حميد شعبان
٣	اياد خليل زكي	١٥	نجم عبد الله الدوري
٤	رمزي محمود	١٦	عصمت صابر
٥	سعيد محمود باربك	١٧	عدنان عبد الله جباري
٦	قاسم دره ي	١٨	جهان موسى
٧	معتصم محمد البرزنجي	١٩	رأفت كلي
٨	ياسين رؤوف	٢٠	عثمان شيخ سعيد

9102

ت	اسم المتهم	ت	اسم المتهم
٩	تحسين شاوس	٢١	شيرزاد صالح
١٠	قاسم اغاكوي	٢٢	توفيق جبار قارمان
١١	بايز عبد الرحمن	٢٣	حسين شيخ سعيد
١٢	علي احمد رشيد	٢٤	حسيب حمه النجة

المـــرفـــقـــات

اوامـــر قبـــض عدد (٢٤) .

“نەمرەڕێ”و شاعیرێک لە دووی ئاسمانێکی ساماڵتر بۆ شیعر… هۆمەر نۆریاوی

وشەی دەستپێک:

“نەمرەڕێ”، یەک لە بەرهـەمە شیعرییە نوێیەکانی شاعیری جوایەزنووس”پێشەوا کاکەیی”یە کە وەک خودی خۆی، ئەمجارەیش بە گەشتێکی تری شیعری دەمانگ□□ن□تەوە بۆ نێو جیهانە پاکژە شیعرییەکەی خۆی کە دەیەوێت جیهانێک بێت بەدوور لە ژەنگ و ژار و هەردەمیش میهرەبانی لێ بچۆڕێت. جیاوازی ئەم گەشتنامە شیعرییەی پێشەوا کاکەیی دەگەڵ چەند بەرهـەمە شیعری پێشووی لەوەدا چڕ دەبێتەوە کە شاعیر ئەمجارە دەگەڕێتەوە بۆ هەرێمێکی دوور و کەونی ژیاری مرۆیی کە بەشێکی گەورەی خودی نیشتمانەکەی شاعیر هەر لە نێو ئەم جەغزە جوگرافیاییەدا هەڵکەوتووە.

ڕۆچوونێک بە قووڵایی “نەمرەڕێ”دا:

نەمرەڕێ، بڕینی ڕێگایەکی پڕ لە میهری شیعرییە کە دەمانباتەوە تا بەردەم خودی ئەو زەمەنەی کە ژین، گوڵخەندەی دەگرت، سرووشتیش میهرەبانی لێ دەڕژا و بلاوێنی ڕۆح و گیانی ئادەمزاد بوو.

شاعیر، سەرەتای ئافرانی گێتی بە پاکژ دادەنێت کەچی دواتر مرۆ، لیخنی دەکات و لە بن نسێی مرۆی بەدکاردا ئەم کەونە، وا خەریکە چاوی کوێر ببێت.

جیهان لەوەتەی دەمی کردووەتەوە، شەکراوێکە،

کەچی ڕۆژ بە ڕۆژ دەبێتە زەلکاوێکی گەنیو،

دڵت داگیرسێنەوە، کەون وەختە چاوی کوێر بێ…

(نەمرەڕێ، ل14)

نەمرەڕێ، هەمان ڕێیە کە دەچێتەوە تا چاخی پڕ لە میهری باڵووڵی دانا، لەوێشەوە شۆڕ دەبێتەوە تا بێساران و دەیەوێت تەپوتۆزی سەر دڵ، بە نەغمەی بلاوێنی بولبول و قومریی هەورامان لا بچێت. چونکە لە

خودی هەوراماندا نەمریی دەبینێتەوە.

وەک بابا سرنج

بەدەم تینی ئاورەوە

وشەی سەرمابرد□□م گەرم بوونەوە،

وەک دار قرچەقرچیان هات و دەبوونە بڵێسە،

نەمریم لە هەوراماندا دۆزییەوە.

(نەمرەڕێ،ل82)

هەموو پەرۆشیی شاعیر، گەڕانەوە بۆ سەردەمی سادەییە، ئەو زەمەنە پاکژەی کە:

“ئاونگ هایکووی خۆی بنووسێت

لەسەر گژ و گیا، پەلکی گوڵان؟!

ئاوێزان بێتەوە بوونمان بە هاتنی سپێدان؟

ئایندە بە بنیات بێت لە ئێستامان؟

(نەمرەڕێ،ل18)

پێشەوا کاکەیی لەم بەرھەمە شیعرییەدا دەچێتەوە تا سەر ئەو ڕاست□□ی□ی کە مرۆڤایەتی نوغرۆی نێو میهری ئەدەب و ئاکارچاکی بوو و ڕەوشتبەرزییش، میوانی دڵان.

نەمرەڕێ، لەڕاستیدا ڕۆچوونێکی قووڵیشە بە ناخدا و دەیەوێت لە ڕێی ئەم شۆ□ بوونەو□ یەوە، مرۆ پتر پەی بە خۆی ببات و ئینسانییانیا نەتر ما مەڵە دەگەڵ گەردووندا بکات. لەم گۆشە نیگایەوە کارتێکەریی زمانە ڕۆحییە قووڵەکەی شاعیرانی وەک مەحوی، مەولەویی بەڵخی و حافزی شیرازی بەسەر پێشەوای شاعیرەوە دەبینرێت.

گەشتێک بکە هاوڕێ!

بچۆرەوە نێو خۆت و لە لووتکەی بێدەنگیدا

ڕازی خۆت بۆ خۆت بەیان بکە!

خۆت دەتوانیت خۆت بپشکنیت لە چ ڕەگێکدایت،

ڕیشەت لە چ گەشتێکدایە و چۆن بۆ ئاسۆ هەڵدەکشێیت.

(نەمرەڕێ،ل42)

شاعیر، ڕامان و وردبوونەوە لە خودی خۆ بە نیشانە و بگرە هۆکارێک بۆ شادبوونەوە دادەنێت. بیرکردنەوە و ڕامان،هێوریی و ئۆقرە بۆ دڵی ئینسان دەگوێزێتەوە و لە دەست ئەم جەنجاڵستانەی نها،قوتاری دەکات. لەم ڕێگە دوور و درێژەی شاعیر دەیبڕێت، بێ سێ و دوو ،زانین و ئاگایی دەوری سەرەکی دەبینێت و بەرچاوڕوونییش بە ژیان دەبەخشێت. هەر بۆیە بە زانین،مرۆ خۆی لە تاریکستان دەرباز دەکات.

بڕۆ!

جوان بنواڕە،بجووڵێ و بدوێ!

پ□یفت □□ی خۆی وەدۆزێ،

با بشزانی، بێئاگایی دەتکاتە ونڕێ،

دنیات لێ دەبێتە قەفەس.

(نەمرەڕێ،ل51)

پێشەوا کاکەیی لە نەمرەڕێ دا بە زمانێکی شیعری هاواری لە دەست جیهانی سەرمایەداریی و بۆرژوازیی ئێستا بەرزە کە تێیدا سەرمایەدار،لە بەری ڕەنجی خەڵک دەخواتەوە کەچی خەڵکی هەژار تا دێت بەلەنگازتر و فەقیرتر دەبێت. هەر بۆیە پەنا دەباتەوە لای باڵووڵی ماهی و گەرەکیەتی بەیانان لەگەڵ گزنگی خۆر، ژیان دەست پێ بکات.

وەک باڵووڵی ماهی لەگەڵ خۆر هەڵدێم،

دەرگا دەکەمەوە، بە ڕووی خەڵکدا،

سەرمایەداران دێن لەبری پەمۆ بە ئەستێرە بچوێنن،

نەوت و پارە بە ئاسمان دەچوێنن…

(نەمرەڕێ،ل62)

مرۆی بۆرژوا لە دیدی شاعیرەوە کە وەک دڵە پاکژە شیعرییەکەی خودی ڕاستییەکان دەنوێنێت،وا خەریکە خۆڵ لە چاوی گزنگیش دەکات و لە پێناو بەرژەوەندییە بەرتەسکەکەی خۆیدا گەرەگیەتی بەردیش بهاڕێت کەچی شاعیر پێشبینی هەرەسهێنانی دەکات و مژدەی دواڕۆژێکی ڕوونمان پێ د□ بەخشێت.

لە گزنگەوە بۆ گزنگ

دەنگی قڵیشانی شاخ دێ،

خەڵکی نێو کۆساران نازانن شتێکە دەدزرێ،

ئەم دەنگە

هەر گلۆربوونەوەی گاش□ بەرد و

داڕمانی شاخ و

ڕۆچوونی زەوی نییە،

داڕمانی مرۆڤی سەرمایەدارە

دەستی ناوەتە بینی سرووشت و بەرد دەهاڕێ!

(نەمرەڕێ،ل84)

شاعیر بە مەبەست و ژیرانە دەگەڕێتەوە بۆ چاخ و سەردەمی باڵوولی ماهی، بابا ل□و□ی لوڕستانی،حەللاج، بابا سەرهەنگ، بابا سرنج،دایە تەورێز،ڕێحان خانمی لوڕستانی،باوە تاهیری لوڕ، فاتمە لوڕە و،لەوێش□و□ □□ □ی در□ ژ دەبێتەوە تا نەیشابوور، تەورێز،تاشکەند،سەمەرقەند و بوخارا و دواتریش تا لای خودی تاگوور. ئەمانە هەموو کۆدن بۆ خوێنەر و شاعیر دەیەوێت خوێنەر بۆ خۆی کۆدەکان بکاتەوە. پێشەوا دەیەوێت بگەڕێتەوە بۆ ئەو چاخەی کە هەست و نەستی مرۆ تا دوورەدەستتان بڕی دەکرد و جوانتریش لە هەموو شتێک تێدەگەییشت. پێشەوا لەم گەشتە شیعرییەدا لە دووی ئاسمانی ساماڵتر بۆ شیعر دەگەڕێت. بۆیە بەردەوام ڕێ دەبڕێت و دەڕوا و دەڕوا تا بەوێندەرێ بگات کە ئاسمان شینتر و ساماڵتر دەربکەوێت.

دەگەڕێمەوە بە برینی ڕۆژگار

باشتر لە ئاو تێبگەم،

لەمێژە دەفڕم، لەو چیا بۆ ئەو چیا،

تا ئاسمان ڕوونتر دەربکەوێ.

(نەمرەڕێ، ل88)

پێشەوای شاعیر، لەم گەشتە شیعری□دا دەڤەرە کەونەکانی نیشتمانیش بەسەر دەکاتەوە و دەچێتەوە بەردەم مەنزەڵەکەی پیرانی یارسان و لە دەست ئەم هەموو زەبر و زەنگەی نها مرۆ بەدەستیەوە ناڵانە، سکاڵا و شکات بەرز دەکاتەوە و داوای ڕێکار دەکات. دەگەڕێتەوە لای باوەخۆشین، باوە سەرهەنگ، باوە تاهیری لوڕ، فاتمە لوڕە و پیرانی ماریفەت.

شاعیر لە نەمرەڕێ دا دیرۆک دەخوێنێتەوە و لە دەست هەرچی دەستەڵاتە دەم بە هاوارە و شکاتی خۆی تا لای خودا بەرز دەکاتەوە و زۆر بە ڕوونی پەیامەکەی بۆ خوێنەر دەگوێزێتەوە.

ئەوسا بەغدا

گڕ لە دڵی دەهاتە دەرێ و

ئێستاش دووکەڵ لە چاوی،

کەچی وا ئێستاکە

خۆکوژیی کۆکوژی نمایش دەکەن، بە بەر چاوی خواوە!

هەموو ڕۆژ□ ش□ش□ک تەشەنە دەسەنێ

لە بەغداوە بۆ مەککە، لەوێوە بۆ ئەهواز

خوێن دەچۆڕێ،

هەرچی میر و شالیارە

هەرچی خەلیفە، شێخ، سەیید، ئاخوون و مەلاشە

خەڵکی دەنێرن

تا لە دۆڵ و گرد و دەشت و لووتکەی شاخەکاندا

خۆ بۆ خودا بە کوشت بدەن،

کەچی خۆیان هەر یەکە لە دیوەخانی خۆیدا

لەبری بۆنی خوێن،

دەم لە دۆڵ و گرد و دەشتی کەنیشکێکەوە دەنێ…

(نەمرەڕێ،ل74 و 75)

پێشەوا کاکەیی لە دەست ئەم ڕۆژگارە دەم بە گلە و سکاڵایە کە تەنانەت ئەم چاخە لێڵە،زمانی ئەڤینیش کەوڵ دەکات.

بە زمانی ئەوین دەپ□یقم

کەچی ئەم ڕۆژگارە کەوڵم دەکا…

(نەمرەڕێ،ل80)

ئاوڕێکیش لە فڕکەفڕک و پەلەی مرۆی ئەم سەردەمە دەداتەوە کە دەیەوێت خێرا بە هەموو شتێک بگات تەنانەت گەر کانیاوە زوڵاڵەکانیش لێڵ و کوێر بکاتەوە.

زەوی وەک توورەیەکی زێڕ دراوە بە کۆڵدا،

فڕکان فڕکانێکە،هەر یەکە بەشی خۆی دەبا،

هەر یەکە چنگی تێ ناوە و دایدەدڕێ،

زەوی ناتوانێ باڵەفڕێ بگرێ،

دەیەوێ لە دەستی ڕێبواراندا

وەک ئاوی کانیی کوێستانان بنۆشرێ.

(نەمرەڕێ،ل92)

پێشەوا بۆیە ملی ئەم ڕێگە دوور و درێژە دەگرێتە بەر تا بچێتەوە بەردەم یەکەم قۆناخی بوون کە ئیتر ڕۆح و جەستە تێیدا ئاسوودە بن و مرۆ لە بن سێبەری ئاوەز و ژیرێتیدا خۆ لەدەست ئەم هەموو زیندانە قوتار بکات.

ئەم ڕێیەم بۆ ئاسوودەیی□

تا جەستە هەمیشە نەرم بێ،ڕۆح تێیدا ئارام بێ.

لە قوڕ کە هاتوویتە دەرێ،

بۆ ئەوە نییە وڕ ببیت،

دانا ئەو کەسەیە لە کۆتاییدا بەند نەکرێ.

(نەمرەڕێ،ل103)

ئەنجام:

پێشەوا کاکەیی، یەک لەو شاعیرە پاکژنووسانەی ئێستای شیعری کوردییە کە لە ڕێی زمانێکی جوایەزەوە بەردەوام ڕۆشنایی بە سووچە تاریکەکانی شیعر دەبەخشێت و لە هەوڵی کەشف و دیتنەوە و دەرخستنی جوانییەکانی شیعردایە و هەر جارە و ڕێگەیەکی جوایەزی شیعریی دەبڕێت و بە پلان و بەرنامەیەکی وردەوە کار لەسەر ئەم پاژەی ئەدەب دەکات. شاعیرێکە بە دیدێکی ڕوون و ڕۆحێکی بێ گرێ و گۆڵی مرۆییەوە بیر لە هەڵچنینی دیواری بڵندی شیعر دەکاتەوە و شیعرەکەیشی تا بە دوورەدەستترین د□ق□ر□کانی گەردوون ڕێ دەبڕێت؛ بۆیە هەر جارە لە دووی هەسارەیەک وێڵە و دەیەوێت بە ڕێی کاکێشانی شیعرەوە شۆقی ئەم هەموو ئەستێرە پرشنگدارانه□مان تێبگرێت. هەر ئەوەندە ماوەتەوە کە بێژم، پێشەوا کاکەیی وەک بەرهەمە شیعرییەکانی پێشووی،لەم بەرهەمە نوێیەیشدا بە زمانێکی پاراو، خامەکەی دەخاتە گەڕ و کۆمەڵە وشە و دەستەواژەیەکی نوێیش دەکاتە بەر ئەم بەرهەم□ی□ش واتا□ “ن□مرەڕێ”. پێشەوا کاکەیی ،هەر جارە و بە پرۆژەیەکی نوێی شیعری ،دەروویەکی نوێمان لە ڕوو دەکاتەوە. پێشەوا شاعیرێکە جوگرافیا و مێژوو پێکەوە گرێ دەدات و لە ڕێی داگەڕان بە جوگرافیای وڵاتاندا دەرکە لە ڕووی دیرۆکی گەلانیش دەکاتەوە و خوێنەر هەم بە جوگرافیا و هەمیش مێژووی نەتەوە و گەلانی سەرزەوی ئاشنا دەکات.

پێویستە ئاماژە بەم خاڵەیش بدرێت کە نەمرەڕێ،بەرهەمی شاعیری جوانن□ووس پێشەوا کاکەییە کە ساڵی 2021 لە لایەن وەشانی “نووسیار”ەوە چاپ و بڵاو کراوەتەوە. پێشەوا کاکەیی پێشتر چەندان بەرهەمی شیعری بڵاو کردووەتەوە.

شیاوی ئاماژەپێدانە پێشەوا عەبدوڵڵا عەبدولڕەحمان، ناسراو بە «پێشەوا کاکەیی،» ساڵی 1984(1363ی هەتاوی) لە گەڕەکی

«جووتکانیان»ی شاری "قەڵادزێ" لەدایک بووە. تا هەنووکە خاوەنی نزیک بە 14 بەرهەمی شیعری و توێژینەوەی ئەدەبیی چاپکراوە کە "زەریا و بەستەڵەکی باشوور بە تامی شیعر" نوێترین بەرهەمی ئەم شاعیرەیە. شیعری ئەم شاعیرە نوێخوازە بۆ سەر چەندان زمان وەرگێڕدراون.

ژێدەر:

نەمرەکان، پێشەوا کاکەیی، چاپخانەی جەنگەڵ، تاران، وەشانی نووسیار، چاپی یەکەم، 2021، دانیمارک

هەمەر نەریاوی و پێشەوا کاکەیی

بزوتنەوەی گۆڕان لە بەردەم پڕۆژەیەکی شکست خواردودا!... عوسمان حاجی مارف

دوای چەندین ساڵ لە هەڵسورانی سیاسی جەلال تاڵەبانی کە خۆی لە بەرامبەر دژایەتی کردنی بارزانی و پارتیدا پێناسە دەکرد، هەوڵێکی زۆری دا تا هاوسەنگی هێزەکەی بەرێتە پێش هێزو نفوزی

بارزانیەوە، تا ببێتە هێزێک کە وەک خاوەنی یەکەمی بزوتنەوەی کوردایەتی بناسرێتەوە، بەڵام ئاشکرایە لەوبارەیەوە کە مەوقعیەتی هێزەکەی تاڵەبانی بە هەر پلەو ئاستێک پێناسە بکرێت، بێ هودەو ناکام و دەستبەتاڵ لەبەردەم بارزانیدا مایەوەو نەیتوانی سەرکەوتن بەدەست بهێنێت، تا ئەو ئاستەی دواتر ناچاربوو بە پێشوازیکردن لە سازش و ڕێکەوتن و ملکەچی بە قەبوڵکردنی مەوقعیەتی پارتی.

ئەوەی جێگای سەرنجە ئەم هەنگاوی ناچارییەی ملکەچی تاڵەبانی بە بارزانی درزێکی گەورەی خستە ناو ڕیزەکانی یەکێتییەوە، دیارترینیان ناڕەزایەتی نەوشیروان بوو کە ئەم پاشەکشەیەی تاڵەبانی بە قازانجی ئایندەی زۆنی سەوز نەدەبینیەوە، ناچار لەسەرەتادا جۆرێک لە گۆشەگیری پیادە کردو دواتر هەنگاوی بەرەو پێکهێنانی بزوتنەوەی گۆڕان کردە پڕۆژەیەک، کە بە شێوازێکی تر لە هەڵسورانی سیاسی بەردەوامی بە ڕێبازی پێشوتری تاڵەبانی بدات بە وەستانەوە لە بەرامبەر بارزانی و پارتیدا.

ئەوەی پێویستە لەم نوسینەدا بەکورتی ئاماژەی پێ بدەم، بەجیا لەوەی هەر تێگەیشتن و وێنایەکمان لەسەر دەورونەخشی بزوتنەوەی گۆڕان و کاریگەرییەکانی و چەواشەکارییەکانی هەبێت، تا تێوەگلانی ئیسلامییەکانیش لەو پرۆژەیە، بە بۆچونی من هەر لەسەرەتاوە ڕۆشن بوو پرۆژەیەکی لەم چەشنەی نەوشیروان هەر مەبەست و نیازێکی لە پشتەوە بوبێت بەشکستخواردویی لەدایک بووە، چونکە شەخسی یەکەمی یەکێتی و یەکێک لە شەخسیەتە ئەوەڵەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی، واتە تاڵەبانی دوای چل ساڵ زیاتر لە هەڵسورانی سیاسی لە کات و شوێنێکی دیاریکراودا، بنبەستی خۆی ڕاگەیاندو دەستبەرداری ئەو ستراتیژیە بوو کە هەوڵیداو دەیویست بارزانی کەنار خات و خۆی ببێتە کەسی یەکەمی بزوتنەوەی کوردایەتی لە کوردستانی عێراقدا، بەڵام دواجار دیمان تاڵەبانی هەر بە خۆشی ئەوەی ڕاگەیاند کە لەو دژایەتی کردنەی بارزانیدا هەڵەی کردووە.

بۆیە پڕۆژەیەکی لەو چەشنە پاش چل ساڵ لە هەوڵی بێهودەو شکست و پەشیمانی تاڵەبانیدا، بە نەوشیروان نەک ئاسان نەبوو کارێکی لەو چەشنە درێژە پێبدات و بەسەرکەوتنی بگەیەنێت، بەڵکو هەر لەسەرەتاوە حەتمییەتی شکستی خۆی مسۆگەر کردبوو، بە تایبەتی لەهەلومەرجی ناجێگیری سیاسی کوردستان و باڵا دەستی بارزانی و پارتی وەک پایەو پێگەیەکی بەهێز لە دەسەڵاتی سیاسی و زۆنی زەرد لە کوردستاندا، جێگای بەجێگەیاندنی ئامانجی پرۆژەکەی نەوشیراونی تیادا نەدەبووەوە. هەر بۆیە سەرەتای نیشانەو هەنگاوەکانی بزوتنەوەی گۆڕان و ئاراستەی کۆتاییەکەشی بە شکستێکی ئابڕوبەرانەو زوو خۆڕادەستکردن بە پارتی پێشبینی دەکرا، هەر ئەو کاری

خۆڕادەستکردنەشیان بە پارتی بەهەرزان و زوویی ئەنجامدا.
واتە مێژووی پاشخانێکە بە دوای باڵا دەستی و گوندەیی بارزانیەکان بەسەر بزوتنەوەی کوردایەتیدا سەپاندویانە و خۆیان تیا جێگیر کردووه بوونەتە خاوەنی هێزی یەکەم، هیچ فرسەتێکیان نەهێشتەوە تا بەشێکی تر لە ڕابەرانی بزوتنەوەی کوردایەتی لە هەر گروپ و ڕێکخراوو کەسایەتیەک توانای ئەوەیان هەبێت بە ناوی کوردایەتیەوە دەوری بارزانی لابخەن و جێگەی بارزانی بگرنەوە. ئەمە بەجیا لەوەی مێژویەکی تاڵە بۆ ململانێی نێوان هێزو لایەنەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی بەڵام لە هەمانکاتدا واقعیەتێکیشە بۆیان ئاسان نەبوو□ قب□و□ی بکەن و هەمیشە سەرکێشیان کردووه، بۆیە هەوڵدان بۆ بەرزکردنەوەی مەوقعیەت و ئاستی هاوسەنگی هێزەکانیان لە بری بەدواداچوون بۆ ئامانج و خواستی دەسەڵاتی خەڵک، هەموو کات بەشکست و بەخۆڕادەستکردن بە بارزانی پەردەی شانۆیی پرۆژەکانیان دادەرێتەوە.
گەر ئەو پاشخانە بنەماو واقعیەتی بەڵگە نەویستی شکستی پرۆژەی بزوتنەوەی گۆڕان بێت، لە هەمانکاتدا دەستپێکی چۆنیەتی کارەکەشیان ناواقع بینانەو مامەڵەیەکی نەگونجاویان خستەڕوو، بۆ گۆڕانێک کە مەبەستیان بوو لەدەسەڵاتی سیاسی لە کوردستاندا ئەنجامی بدەن. گەر تاڵەبانی لەڕێی هێزی چەکداری و شەڕی ناوخۆو دەسەڵات لە زۆنی سەوزدا ئەو هەوڵەی دابێت و سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا، بزوتنەوەی گۆڕان لە ڕێگەی پەرلەمانێکی فۆرمان□ی و کارتۆنیەوە ڕێگای ئەو ململانێیانەی گرتەبەرو بانگەوازی "ئەیگۆڕین"یان دەکرد، بەوشێوەیە ئومێدیان بە جەماوەرێکی ناڕازی بەخشی، کەچی لە ماوەی دوو دەورەی پەرلەماندا "ئەیگۆڕین" بەسەر خۆیاندا شکایەوەو بوونە خاوەنی ڕابەری شەقامی ئارام بۆ دەسەڵاتی بارزانی، ئەم ئاراستەیە مایەی لەدەستدانی جەماوەرەکەیان بوو.
خاڵێکی تر لەم شکستەی گۆڕان کە ج□گ□ای ووردب□ونەوەیە، جگە لە سەوداومامەڵە بێهودەکەی ناو پەرلەمان، چەند دروشمێکیان ڕاگەیاند کە کاریگەری لەسەر زهنیەتی خەڵک داناو جێگای پێشوازی خەڵک بوو، دەربارەی بودجەو شەفافیەت و یەکگرتنی هێزی چەکداری و چاکسازی و نەهێشتنی گەندەڵی..هتد، بەم دروشمانەوە چەپڵەی بەرەو دەسەڵاتیان لێ ئەدا، دواتر گەورەترین پاشەکشەو ڕیسواییەک کە بزوتنەوەی گۆڕانی لە ئێستادا پێ دەناسرێتەوە، بێدەنگی و فەرامۆشکردنی تەواوی ئەو بانگەوازو خواستانە بوو کەوەک مەزەی دروشمی ئەیگۆڕینەکەیان دەرخواردی خەڵکیان ئەدا. بودجە لە شوێنی خۆیەتی و بارزانی بەئارەزوی پێداویستیە سیاسیەکان و بنەماڵەکەی زیاتر یاری و مامەڵە بە بودجەوە دەکات، ناشەفافیەت حەتمیەتی وەرگرتووە و

قسەکردن لەسەری بق□ی□، یەکنەگرتنی هێزی چەکداری و نایەکڕیزی “کورد” بە فەرمی دەناسرێت و گەند□یش تابێت بەرفراوانتر دەبێت، چاکسازیش بۆتە دەسەڵاتی ڕەهای بارزانی. واتە دروشمەکانی گۆڕان بە هێڵێکی تەواو پێچەوانەدا داکشاو بێشەرمانەو ب□ بێدەنگی قەبوڵیان کرد، وەگۆڕان بووە ئەو بەشە لەدەسەڵات، کە لە ناڕەزایەتیە جەماوەریەکاندا ئاڵا شینەکەی چووە ڕیزی بەرمیلە ڕەنگکراوەکان کە پاڵیان پێوە دەنرا، وەک هێمای خواستی خەڵک بۆ کۆتایی هینان بەم دەسەڵات□ ت□و پێکهاتەکانی.

بزوتنەوەی گۆڕان زوو هەڵوەری و زۆر بچووک بۆتەوە، تەنها دوکانێکی لاکۆڵانیان ماوە کە بەشێک لەسەرکردەکانیان خۆیانی پێدەژێنن، ئەمەش ئاین□د□ی هەموو ئەو هێزانەیە کە بۆ ڕکابەری لەبەرامبەر بارزانیدا بە هەوای کوردایەتی و نیشتمان پەروەری و دڵسۆزترو ڕاستگۆترو بوێرتر خۆیان پێناسە دەکەن.

ڕێگای ڕزگاری کرێکاران و خەڵکی زەحمەتکێش و ستەمدیدەی کوردستان کوردایەتی نیە، سەربەخ□ی□ لە تەواوی ئەو هێزو لایەنانەی بانگەوازی کوردایەتی و ئیسلامی سیاسی دەکەن، ئەوە تەنها دابینکردنی دەسەڵاتی ڕاستو□خ□ی خەڵکە بۆ بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە کە ئەتوانێ کۆتایی بەدەسەڵاتی بارزانی و هەردەسەڵاتێکی سەرو ئیرادەی جەماوەری ناڕازی بهێنێت و ئازادی و یەکسانی جێگیر بکات.

تیرۆری سیاسی لەئیسلامدا -2- بار□وانی □ما□ش...

بەشی دووەم/

لە بەشی پێشوو ئاماژەم بەوەدا، کە بەر لەوەی ڕانانێکی کورت بۆ کتێبەکەی هادی عەلەوی«تیرۆری سیاسی لە ئیسلامدا». بکەین و قسەو باس لە تیرۆری سیاسی بکەین، لە ئیسلامدا و لاپەڕەکانی کتێبەکە هەڵبدەینەوە و بابەتەکە شەن و کەو بکەین و بەڵگەکان و نموونەکان لە بارەی ئەم تیرۆرە سیاسیەی ناو هەناوی مێژووی ئیسلام بخەینەڕوو، سەرەتا لە دیاردەی تیرۆری سیاسی، یاخود تیرۆر بە شیوەیەکی گشتی، لە مێژووی مرۆڤایەتیدا، دەدوێین.

هەبێت، تیرۆری سیاسی، مناڵی ئەمڕۆ، یان کۆرپەی دوێنێ، یاخود لە دایکبووی پێرێ نییە. بەڵکو ئەو ڕەگێکی درێژ و مێژووییەکی کۆن و کەوناری هەیە و بە تەنها تایبەت نییە بە سەردەمێک و بڕگەیەکی تاریخی دیارکراو، یاخود شارستانیەتێک و مێژووی گەلێک و ئایین و نەتەوەیەک. بە پێی ئایینەکان و میتۆلۆژیاکان بێت، تیرۆر لە گەڵ یەکەم هەنگاوی دابەزینی مرۆڤ، لە بەهەشتەوە بۆ ئەرەو لە گەڵ یەکەم پێ خستنە سەر زەوی ئادەمەوە، دەست پێدەکات و یەکێک لە دوو کوڕەکەی ئادەم، ئەوەکەیتر تیرۆردەکات(قابیل، هابیل دەکوژێت).

کەواتە بە پێی ئەو تێگەیشتن و میتۆلۆژیایەبێت، کە ئادەم بە یەکەم قۆناغی ژیانی بەشەریەت دادەنێن، دەتوانین بڵێین تیرۆر لە گەڵ دەستپێکی کاروانی ژیان و مرۆڤایەتی و، سەرەتای گەشەسەندنی شارستانییەتدا، هاوڕێتی و هاودەمی مرۆڤی کردووە.

هەموو شارستانیەتەکان و سەردەمە مێژووییەکان، کەم و زۆر، بەشیخەی تیرۆر، یاخود تیرۆری سیاسی تێدا هەبووە. لە گەڵ پەرەسەندنی شارستانیەت و بەرەو پێشقەچوونی ژیان و پێشکەوتنی زیاتری کۆمەڵ و ژیار و درووستبوونی دەسەڵاتی سیاسی و ئیمپڕاتۆڕیەت و دەوڵەت و هەرێم و مەمالیک و مێرنشینەکان، دیاردەی تیرۆری سیاسیش سەری هەڵداوە. بە هۆکار و پاڵنەری جۆر بە جۆر، تیرۆر لە پێناوگەیشتن بە دەسەڵات، یاخود لە پێناو مانەوە لە دەسەڵات، تیرۆرکردن لە پێناو بەرژەوەندییەک، تیرۆر لە پێناو ئایین و ئایدیۆلوجیا و ئایدیایەکی دیاریکراو، تیرۆرکردنی بۆچونی جیاواز، تیرۆرکردنی ئازادییەکان، تیرۆرکردنی ڕۆژنامەنووس و نووسەر و قەڵەمە ئازادەکان..تاد.

مێژووی ئیسلامیش وەک بەشێک لەو مێژووە دوور و درێژەی مرۆڤ، که ژیان پێیدا تێپەڕیوە و لە سایەیدا ئەزموون کراوە و مرۆڤایەتی بە ناوتەنێڵەکەیدا ڕۆیشتووە، یەکێک لە مێژووە هەرە ناشیرینەکانی بوونی بەشەریەتە.
مێژووێک، تیرۆر ڕەگ و ڕیشەی خۆی تێدا داکوتیوە و پێیەتی له تاوان و لادان و ئەشکەنجە و داگیرکرکاری و تاڵان و فەرهود و بە کەنیزەکردن و بە کۆیلەکردنی مرۆڤ و جەنگ و کوشتن و تیرۆر.

ئەو مێژووەی پێکهاتووە لە زنجیرەیەکی بەردەوام، لە تیرۆری سیاسی و توندو تیژی و خوێن ڕشتن و کوشتن و کودەتاو پیلان و یەکتری لە ناوبردن و پاکتاوکردن و سەرکوتکردن و دیکتاتۆریەت و وێرانکردن.

ئەو مێژووەی بە تڕێڵە مێکابی بۆ بکەیت و بە ساڵان بە دیاریەوە دابنیشیت مۆنتاژی بۆ بکەیت و هەوڵی پەردەپۆشکردنی قێزەونیەکانی و جوانکردنی ناشیرینیەکانی بدەیت، ئەوە هەرگیز، بۆت ناکرێت.

چونکو مێژووەیەکی هێندە قێزەون و بێ ئەندازە ناشرین و لێوان لێوە لە توندوتیژی. مێژووەک، بۆنی باروت و خوێن و خویزاو جەنگ و داگیرکاری و کاوڵکاری و تیرۆری لێ دێت.

ئەو مێژووەی زۆر چەواشەکارانە، وەکو پەپولەیەک و مانگی چواردەشەو، یاخود بوکێکی ئارایشتکراو، پیشانی ئێمە مانان دراوە و دیوە ڕاستەقینەکەی و لایەنە دزێوەکەی، زۆر فێڵبازانە، هەمووی شاردراوەتەوە و پەردەپۆشکراوە.

ئەو مێژووەی کردەی تیرۆری سیاسی یەجگار زۆر و لە ئەژمار نەهاتووی بەخۆیەوە بینیوە.
لە لایەن سەرکردە و خەلیفەو والی و ئەمیر و حاکم و قازیەکان و هاو□□کان و ئالو بەیت و ڕاشدی و ئەمەوی و عەباسی و هەموو ئەوانەیتری دوای ئەمان و بە درێژایی حوکمی خەلافەتی ئیسلامی و بوونی حوکمی ئیسلامی و دەولەتی سیوکراتی ئیسلامی و لە نێوان هەموو چین و توێژەکانەوە.

تەنانەت هەوڵدراوە خودی پەیامبەری ئیسلامیش(د.خ)، بەژار تیرۆربکرێت. جا وەک ئاماژەمان بۆی کرد، لە پێناو دەسەڵات بووبێت، یان لە سەر ڕەخنەگرتن و بۆچوونی جیاواز و ئایینی جیاواز، یاخود بۆ تەۆڵەسەندنەوە و بۆ سەروەت و سامان و هەر هۆکارێکیتر بووبیت.